

Dansk folkekultur 1979

EN SELEKTIV BIBLIOGRAFI

Af Lis Castberg og Else Marie Kofod

Redaktionen afsluttet 1. februar 1980

BIBLIOGRAFI, HISTORIE, METODE [I]

Bibliografi

BJERREGÅRD, KR.: Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt 1977-78. HARDSYSTEMS ÅRBOG 2. rk. 13. bd. (1979) 133-50.

CHRISTENSEN, BODIL: Vendsyssel-litteratur 1978. VENDSYSSEL ÅRBOG 1979 160-61.

DANSK FOLKEKULTUR 1978. En selektiv bibliografi af Else Marie Kofod. FOLK OG KULTUR 1979 139-46.

HANSEN, JEPPE: Litteratur om Himmerland og Kjær Herred 1978-79. FRA HIMMERLAND OG KJÆR HERRED 68 (1979) 38-46.

LINDHARD, N. H.: Litteratur om Løgstør Kommune. 2. udv. udg. Løgstør 1979. 31 s. ill.

LITTERATUR OM PRÆSTØ AMT 1978. HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT. ÅRBOG 1978-79. 72-75.

NIELSEN, KUNO: Litteratur om Rødby og Fugleflugtslinien. Rødby 1979. 107 s.

OTT, LISE og Finn Slente: Litteratur om Søllerød Kommune. Tillæg 1978. SØLLERØDBOGEN 1979 183-91.

STRANGE NIELSEN, A.: Litteratur om Sorø amt. HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT. ÅRBOG 66 (1979) 100-104.

VIBORG-LITTERATUR 1978-79. Fortegnelsen omfatter et udvalg af bøger og tidsskriftartikler, som er udkommet 1/10 1978-1/10 1979 samt titler, der er overset tidligere. FRA VIBORG AMT 44 (1979) 136-38.

ÅRSBIBLIOGRAFI for dansk maritim historie- og samfundsforskning. Kontaktudvalget for dansk maritim historie- og samfundsforskning. Årg. 1978. Kbh. 1979. 57 s. Med registre 1974-78.

Historie

GILLELEJE Museum 1929-1979. Red. Søren Frandsen. Gilleleje 1979. 202 s. ill. (Gilleleje Museums skrifter; bd. 26).

HOLBEK, BENGT: Folkemindvidenskab [Om folkemindvidenskabens historie]. S. 49-85 i Københavns Universitet 1479-1979. Bd. XI. Kbh. 1979. 418 s. ill.

INGEMANN, HENRIK: Hvad vil vi med det folkelige historiske arbejde? Et portræt af en egnshistorisk forening. FORTID OG NUTID 28, hf. 1 (1979) 50-60, ill.

JOENSEN, JÓAN PAULI: Føroysk fólkamentan. Bókmentir og gransking. [Færøsk folkekultur. En forskningsoversigt og en bibliografi]. FRÓDSKAPARRIT 26 (1978) 114-49.

KONFERENCE for Dansk maritim historie- og samfundsforskning 7.-9. april 1978. Rapport. Hellerup 1978. 90 s. ill.

RASMUSSEN, HOLGER: Dansk museums historie. Udg. af Dansk kulturhistorisk Museumsforening. Særnr. af Arv og Eje. Kbh. 1979. 226 s. ill. Bibliografi. English summary.

STOKLUND, BJARNE: Europæisk etnologi. (Om den europæiske etnologi's historie). S. 87-120 i Københavns Universitet 1479-1979. Bd. XI. Kbh. 1979. 418 s. ill.

STOKLUND, BJARNE: Etnologiske lokalstudier. FORTID OG NUTID 28, hf. 1 (1979) 26-34. Bibliografi.

Metode

ARBEJDERERINDRINGER. Rapport om prøveindsamling i Slagelse. Arbejderindringer, kultur og levevilkår 1900-1950. Udarbejdet af projektgruppen, som består af Carl Erik Andresen m. fl. Lyngby 1979. 32 s.

A/S J. SMITHS PAPPFABRIK - plan for et

- arbejdende fabriksmuseum. Af Gert Bech-Nielsen, Jørgen Burchardt m. fl. **NORD NYTT 3 (1977) 42-48, ill.**
- BREGENHØJ, CARSTEN:** Maskering. Teoretiske skitser. **UNIFOL. ÅRSBERETNING 1978 (1979) 29-58.** Bibliografi. English summary.
- BREGENHØJ, CARSTEN:** Symbolic language and Mass Communication. **ETHNOLOGIA SCANDINAVICA 1979 18-29.** Bibliografi.
- BURCHARDT, JØRGEN:** Fabrikken som klassesystem. Overtøjelser ved dokumentation af arbejdslivet. **NORD NYTT 3 (1979) 49-58, ill.**
- CHRISTIANSEN, PALLE OVE:** De »levende« og de »døde«. En indholdsanalyse af en grundtvigsk bondes erindringer set i lokalt, socialt og kulturelt perspektiv. Indlæg til et forskningsseminar. **FOLK OG KULTUR 1979 80-98.** English summary.
- DEGN, OLE:** Urbanisering og industrialisering: en forskningsoversigt. Kbh. 1978. 160 s. ill. (Industrialismens bygninger og boliger). (Publikation/Institut for økonomisk historie ved Københavns Universitet; nr. 14).
- EJLERSEN, TORBEN:** Industrien på museum. Hvorfor nu fabrikker? **NATIONALMUSEETS ARBEJDSMARK 1979. 122-30, ill.**
- EJLERSEN, TORBEN:** Industriregistreringen i Danmark. **NORD NYTT 3 (1979) 35-41, ill.**
- GRUE-SØRENSEN, BODIL:** Nyorienteringens teoretiske position: Mere kapitalistisk end kapitalismen. [Om Barths skolen]. **NORD NYTT 4 (1979) 17-27, ill.**
- HANSEN, BJARNE KILDEGAARD:** Etnologrollen, betragteren og mellemlagsdilemmaet. **NORD NYTT 4 (1979) 49-72.**
- HANSEN, BJARNE KILDEGAARD:** Indledning 1968. Diskussionerne blusser op, kritikken tager form. [Om studenteroprørets gennemslag i etnologien]. **NORD NYTT 4 (1979) 3-16, ill.**
- HEMMERSHAM, FLEMMING:** Folkloristiske teser. **NORD NYTT 4 (1979) 40-47.**
- 16.000 JYSKE DOMME.** En sagtypologisk analyse af Hofman-Bangs regest til Viborg Landstings dombøger 1569-1805. Af Gustav Henningsen, Jens Chr. Johansen og Ditlev Tamm. **FORTID OG NUTID 28, hf. 2 (1979) 240-70.** English summary.
- SVENDSEN, POUL:** Museet i undervisningen. Udg. af Amtscentralen for Undervisningsmidler. Roskilde 1979. 287 s.
- WIETH-KNUDSEN, BODIL:** Industrien på museum. Skal vi ha' de maskiner? **NATIONALMUSEETS ARBEJDSMARK 1979 131-38.**
- VÆNGTOFT, RUTH:** Etnologien som del af uddannelsessystemet og den borgerlige videnskab. **NORD NYTT 4 (1979) 28-33.**
- SAMFUNDSFORHOLD, FOLKELIV, ERINDRINGER, DAGBØGER [II]**
- Samfundsforhold**
- BLICHER, NIELS:** Topographie over Virum Præstekald. Genoptrykt efter originaludg. 1795. Herning 1978. 271 s. ill. (= Festskrift til Povl Skadhauge i anledningen af 80-årsdagen.
- BRUHN, JENS:** Den gamle grænse - set på postkort. Udg. Toldhistorisk Selskab. Kbh. 1978. 71 s. ill.
- CARSTENSEN, EDVARD:** Hjærlunde Sogns Historie. Genoptryk efter originaludg. 1878. Ølstykke 1979. 134 s.
- CHRISTMAS-MØLLER, INGEBORG:** På fattighuset. Greve Hospital og andre fattighuse på landet i 1700- og 1800-tallet. Kbh. 1978. 170 s. ill.
- FAABORG i billeder.** Huse, personer og situationer i Klokkeårnets by. Tekst og billedudv. Edvard Andersen et al. Fåborg 1979. 68 s. ill.
- GREGERSEN, H. V.:** Toldsted ved Hærvejen. Arnkielernes hjemstavn. Urnehoved-egnens og oksehandelens historie. Haderslev 1978. 230 s. ill.
- HANSEN, KRESTEN:** Langetveds historie. Skrave sogns historie II. Vejen 1978. 264 s. ill.
- HOUSTED, ERIK:** Fra limfabrik til bankhus, nogle træk af Amagerbros historie. Kbh. 1978. 93 s. ill.
- JAKOBSEN, EJNAR:** Blade af Sæbys historie. Sæby 1979. 86 s. ill.
- JOHANNSEN, ARNOLD:** Min barndoms Kruså: 1900-1914. Padborg 1978. 53 s. ill.
- KØBENHAVN inden for voldene.** Red. Johan Hvidtfeldt. Kbh. 1979. 142 s. ill. (= Turistårbogen 1979).

- MEHR, KAJ: Fattigvæsenet i Svanninge. FYNSE ÅRBØGER 1979 78–85.
- MUMGÅRD, LARS CHR.: Den kulturelle udvikling i Vedsted Sogn i sidste halvdel af 1800-tallet. Udg. af Anders Mogensen. VENDSYSSEL ÅRBOG 1979 115–24, ill.
- OLSEN, OLAF: Christian IVs tugt- og børnehush. 2. forøgede udg. Højbjerg 1978. 126 s. ill.
- OM Haarby sogns historie. Red. Poul A. Jørgensen. Haarby 1978. 136 s. ill. (Lokalhistoriske Skrifter, Bd. 1).
- SCHOU, PETER: Min barndoms Vester-gade i Skive. SKIVEBOGEN. HISTORISK ÅRBOG FOR SKIVE OG OMEGN 70 (1979) 103–20, ill.
- SKIPPER, KAREN: Åbenråminder fra 1800-tallet. SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT 55 (1979) 293–305, ill.
- SKOUVIG, N. C.: Tidsbillede fra Ryde sogn i første tredjedel af 1900-tallet. HARD-SYSSELS ÅRBOG 2. rk. 13. bd. (1979) 27–56, ill.
- SOLVANG, GUNNAR: Arbejderfamilien under den tidlige industrialisme. NORD NYTT 3 (1979) 59–77, ill.
- TOLSTRUP, INGER: Udvidelse af etnologiens arbejdsfelt. Studiet af arbejderkultur. NORD NYTT 4 (1979) 87–101, ill.
- 13 BIDRAG til Roskilde by og egns historie. Red. af Frank A. Birkebæk. Roskilde 1979. 212 s. ill.
- VASE, SØREN: Folk og fæ fra en jysk hedeegn. Kbh. 1979. 183 s.
- VESTERGAARD, OLUF: Landsbyen Kollund og omegn. Herning 1978. 103 s. ill.
- ZINGLERSEN, BENT: Vesterbros Passage: et stykke København mellem Rådhus-pladsen og Trommesalen. Kbh. 1978. 110 s. ill.
- AALBORGFOLK. Kendte aalborgensere og tilflyttere, skriver om deres liv og arbejde i Aalborg. Red. Aage Svendstorp. Aalborg 1978. 180 s. ill.
- Folkeliv**
- BARNDOMSLANDET, tekster om børn i Viborg amt. Samlet af Helle Denckert. Viborg 1979. 65 s. ill.
- BENNEDSEN, B.: En vestjysk by, dens mennesker og gader. Ringkøbing 1978. 129 s. ill.
- BOYE-NIELSEN, N. P.: En folkelig bevægelse efter 1864. ØSTJYSK HJEM-STAVN 44 (1979) 52–61, ill.
- CARLSEN, DORTE HAAHR: Da andelsbevægelsen kom. FRA RIBE AMT 21, bd. 2 (1979) 252–81, ill.
- ERICHSEN, JOHN: Et andet København: sociale fotografier fra århundredskiftet. Kbh. 1978. 167 s. ill. (Diasserie: Prostitution i København omkring århundredskiftet; Slum i København omkring århundredskiftet).
- HAUGBØLL, CHARLES: Svajerne. De københavnske cykelbude og mælkedren- ges liv og virke belyst gennem samtaler. Udg. af Henrik Ingemann. Kbh. 1979. 266 s. ill. (Danmarks Folkeminder; 84).
- MØLLER, JAN: Borger i klunketidens København. På Frederik den Syvendes og Christian den Niendes tid. Kbh. 1979. 175 s. ill.
- SIGSGAARD, JENS: Børnekultur, børnefolklore og kulturarv. FOLK OG KULTUR 1979 128–38, ill. Bibliografi. English summary.
- THOMSEN, SIGURD: Fra Kolt sogn. ØST-JYSK HJEMSTAVN 44 (1979) 62–80 ill.
- Erindringer**
- ADEL og borger, præster og bønder. Red. Margrete Spies. Kbh. 1978. 283 s. ill. (Danske hjem i tyverne og trediverne).
- BARN af Himmerland. Red. Otto Clausen. Ranum 1978. 151 s. ill.
- CANING, KIRSTEN ELISABETH: Barn i Middelfart omkring 1870. Oline Marie Thidemann's erindringer. FOLK OG KULTUR 1979 110–27, ill. English summary.
- CHRISTENSEN, ANDREAS: En Sallingdren- gers erindringer ca. 1870–1886. SKI-VEBOGEN. HISTORISK AARBOG FOR SKIVE OG OMEGN 70 (1979) 68–102, ill.
- ENGHOLM PETERSEN, ROSA: De gamle fortæller. Maribo 1979. 73 s. ill.
- FENGER, RIGMOR: Jeg ser tilbage. Erin- dringer. Århus 1979. 129 s.
- HANSEN, UFFE: Stokholm i hundrede år 1879–1979 – en gårdmandskones beret- ning. VENDSYSSEL ÅRBOG 1979 43–62, ill.
- HERMAN, WLADIMIR: Fangen. Et scenisk portræt af Ole Pedersen Kollerød. Efter selvbiografien Min Historie. Udg. af For-

- eningen Danmarks Folkeminder. Kbh. 1979. 64 s. + [8] ill.
- JEGSTRUP, J.: Barndomserindringer fra Kokkedal. Udg. af Museumsforeningen for Hørsholm og Omegn. Hørsholm 1978. 46 s. ill.
- JENSEN, KRISTIAN: En jysk bondedrengs erindringer fra Ribemarsken til den kgl. staldetat som kgl. berider hos kong Christian X. Kbh. 1978. 69 s. ill.
- KILDEGAARD HANSEN, BJARNE: Barndommen – tre erindringer fra Lolland-Falster. Arbejdsskitse til undersøgelse af børns kultur og historie. Maribo 1979. 32 s. ill.
- KLAUSEN, VIGGO: »Sådan var det på landet i tyverne«. Udg. af Foreningen Danmarks Folkeminder. Kbh. 1979. 40 s. (Erindringsserien »Folk fortæller«; 1).
- KAAG, LAURITS: Landboliv på Nordøstdjursland ca. 1848–1927. Fortalt af gårdejer Niels Kaag – gengivet af Laurits Kaag. ÅRHUS STIFTS ÅRBØGER 68 (1976–79) 47–70, ill.
- MADSEN, VAGN: Af tørvemosens saga. Om livet i de danske tørvemoser i årene under og efter 2. verdenskrig. U. st. 1978. 86 s. ill.
- MELCHJORSEN, KIRSTEN: »Peder Bøje«. Udg. af Foreningen Danmarks Folkeminder. Kbh. 1979. 59 s. ill. (Erindringsserien »Folk fortæller«; 2).
- MULD, ORLA T.: Var det nu så sjovt at være lille? Erindringer fra min barndomsby. Kbh. 1979. 147 s. ill.
- MØLLER, JOHS. P.: »Ingen billetter til himlen«. Udg. af Foreningen Danmarks Folkeminder. Kbh. 1980. 61 s. (Erindringsserien »Folk fortæller«; 3).
- NIELSEN, ARNOLD B. W.: Nogle erindringer fra min barndom og tidligste ungdom. Kbh. 1978. 14 s.
- NIELSEN, HENRY: Henry Nielsen fortæller. Hvalsø 1978. 49 s. [8] tav.
- NIELSEN, PETER: Erindringer fra Hinge sogn. FRA VIBORG AMT 44 (1979) 23–65, ill.
- NØRRELYKKE, CHRISTEN LYNGE: Kirstine i Klitten – en beretning. VENDSYSSEL ÅRBOG 1979 7–42, ill.
- OLSEN, LEVIN: Også en tilværelse. En landmands erindringer. Kbh. 1979. 109 s. ill.
- OLSEN, OLAF: Daglejebarn for hundrede år siden. Fyrbøder Peter Skovs erindringer fra barndommen og de unge år (1877–1918). ØSTJYSK HJEMSTAVN 44 (1979) 19–33, ill.
- PAULSEN, ASTA: Skytten på Aunsbjerg. Baggrunden for oprindelsen i Them Kro. FRA VIBORG AMT 44 (1979) 73–88, ill.
- PETERSEN, SVEND: Min lærertid på Sydfalster. Udg. af Lolland-Falsters Historiske Samfund. Maribo 1978. 53 s. ill.
- RASMUSSEN, KRISTIAN: Gråhedebonden fortæller. Tarm 1978. Bd. 2. 18 s. ill.
- RASMUSSEN, KRISTIAN: Gråhedebondens livserindringer. Tarm 1979. 23 s.
- RINGSTED, HENRIK V.: Erindringer. Kbh. 1979. bd. 2. 122 s. [12] tav.
- SMED, NIELS: Niels Smed. Slægt og livsværk. HISTORISK ÅRBOG FOR THY, MORS OG V. HAN HERRED 1979 33–49, ill.
- THOMSEN, NIELS: Chr. Håkonson. Erindringer. FRA RIBE AMT 21, bd. 2 (1979) 326–56, ill.
- USTRUP, KATHRINE: Fra »Kommuneunge« til folkepensionist. En arbejderkvinde beretter om sin barndom, ungdom og tilværelsen som arbejder i 30'erne i Skive. Red. af Helge Stavnsbjerg. Skive 1978. 32 s. ill.

Dagbøger

- PLOVGAARD, BODIL: Dreng i Vendsyssel 1886–87. Anton Hansens dagbog. FOLK OG KULTUR 1979 99–109. English summary.

BYGNINGER OG HUSBYGNING [III]

- ADRIANSEN, INGE: Havbogade i Sønderborg. Skitser til et portræt af en gade i udviklingens vold – fortalt i 20 billeder. KØBSTADMUSEET »DEN GAMLE BY« 1978 35–68, ill.
- BUNTZEN, PETER: Arbejderboligen på Jagtvej. FABRIK OG BOLIG 1 (1979) 14–25, ill.
- DRAGSBO, PETER: Mennesker og huse i Aabenraa, et etnologisk studie af kvarterudvikling i en nordslesvigsk købstad 1850–1920. Esbjerg 1978. 131 s. ill.
- ESBJERG. Byplanafdelingen. Historiske huse i Esbjerg. Udarbejdet af Stadsarkitektens byplanafdeling i samarbejde

- med Nationalmuseets 2. afdeling. Esbjerg 1979. 222 s. ill.
- FORENINGEN FOR BYGNINGS- OG LANDSKABSKULTUR I FREDERIKSVÆRK OG OMEGN.** Kommenteret gennemgang af nogle bevaringsværdige bygninger i det lokale bybillede. Frederiksværk 1976. 31 s. ill.
- GOTFREDSEN, L.:** Holmegården i Vangede, en historisk-topografisk studie. Gentofte 1978. 35 s. ill.
- HISTORISKE huse i Dragør.** Red. Nationalmuseets 2. afd. Kbh. 1979. 440 s. ill.
- HISTORISKE huse i Nibe.** Red. Nationalmuseets 2. afd. I samarbejde med Aalborg historiske Museum. Kbh. 1979. 89 s. ill.
- JERK, FLEMMING:** Gamle danske præstegårde i tekst og billeder. Kbh. 1978. 304 s. ill.
- KØBENHAVNS TOLDBOD** – set på grafiske blade. Indledning og billedtekster af Jens Bruhn, Gunnar Jakobsen. Kbh. 1979. 24 s. ill.
- LANGBERG, HARALD:** Danmarks bygningskultur, en historisk oversigt. Udg. af Fonden til Udgivelse af Arkitekturværker. Århus 1978. Bd. 1–2, ill.
- MADSEN, HANS HELGE:** Brumleby's historiebog. Lægeforeningens Boliger på Østerbro. Meddelt, fortalt og erindret af tidligere og nuværende beboere samt refereret af Boligernes bestyrelse. Kbh. 1979. 279 s. ill.
- MICHELSEN, PETER:** Bondehusets alder. Kbh. 1979. 55 s. ill. English summary.
- NIELSEN, INGRID:** Topografiske problemer i det middelalderlige Roskilde III: Bebyggelsen langs Algade og Skomagergade. **HISTORISK ÅRBOG FRA ROSKILDE AMT 1979** 59–77, ill.
- NYROP-CHRISTENSEN, HENRIK:** Sortebrødregaard. En teaterbygning i Næstved. **HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT. ÅRBOG 1978–79** 7–48, ill.
- SCHOUBYE, SIGURD:** Tønder slot. **SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT** 55 (1979) 445–81, ill.
- STOKLUND, BJARNE:** Truegården, en østjysk bondegård på Frilandsmuseet. 2. udg. Kbh. 1979. 35 s. ill.
- STREJFLYS** over Danmarks bygningskultur. Festskrift til Harald Langberg. Red. af Robert Egevang. Kbh. 1979. 308 s. ill.
- TØNNESEN, ALLAN:** 233 danske borgerhuse. Kbh. 1979. 218 s. ill.
- WEIMAR, STIG:** En by gennem tiderne. Kbh. 1979. 31 s. ill.
- WILLERSELV, RICH.:** Sådan boede vi. Arbejdernes boligforhold i København omkring 1880. Kbh. 1979. 144 s. ill. (Industrialismens bygninger og boliger). (Publikation/Institut for økonomisk historie ved Københavns Universitet; nr. 15).

INVENTAR (REDSKABER, INDBO, HUSGERÅD [IV])

- BRØNDEGAARD, V. J.:** Lysesiv og sivlys. **FOLK OG KULTUR 1979** 31–43, ill. English summary.
- FREDERIKSEN, SVEND:** 1 bøge-saa = 3 mark. [Om en bestemt slags vaskebalje]. **FYNSKE ÅRBØGER 1979** 70–77, ill.
- JANS, SVEND:** Hollandske fliser. En undersøgelse af 6500 enkeltfliser på Amager. Kbh. 1978. 115 s. ill.
- MEJER ANTONSEN, INGE:** Safttapeter. Et bidrag til vægbetrækkets kulturhistorie. **NATIONALMUSEETS ARBEJDSMARK 1979** 113–21, ill.
- STEENSBERG, AXEL:** Et urmøbel fra Bedsted samt nogle træk af urmøblernes historie. **HISTORISK ÅRBOG FOR THY, MORS OG V. HAN HERRED 1979** 23–32, ill.

MATERIEL FOLKEKULTUR [VI]

- Landbrug, jagt og fiskeri**
- BEGTRUP, G.:** Beskrivelse over Agerdyrningens Tilstand i Danmark. Faksimileudg. af originaludg. 1803–12. Kbh. 1978. Bd. 3. XII, 332 s. (Bd. 3 = Nørre-Jylland).
- BERGLUND, JOEL:** Mortensdag til Kyndemisse. [Om Marsvinefangst]. **SKALK 1979**, nr. 6 18–24, ill.
- CHRISTIANSEN, P.:** Tversted Klitplantage II. **VENDSYSSEL ÅRBOG 1979** 63–86, ill.
- DAMGAARD, HENRIK** og Niels Erik Frederiksen: Mark- og dyrkningsfællesskabet i Dreslette omkring 1680. **FYNSKE ÅRBØGER 1979** 14–41, ill.
- JANSEN, LOTTE:** Nogle aspekter af skifteforvaltningen på landet 1759–1850 belyst ved hjælp af skifteregistre i Lands-

- arkivet for Fyn. Odense 1978. 27 bl. (Arkivserien; 2).
- JENSEN, ERIK V.: Forslag til havevejleder. Have og omgivelser ved Dannemarehøuset fra det vestlige Lolland, bygning nr. 72. NATIONALMUSEETS ARBEJDS-MARK 1979 80–88, ill.
- KJÆRBOE, TOVE: Kalechekat og mejetøj, høsten på Ærø i mands minde. Ærø 1978. 54 s. ill.
- LANGE, JOHAN: Havebrug i Ribe indtil ca. 1800. FRA KVANGÅRD TIL HUMLEKULE. MEDDELELSER FRA HAVEBRUGSHISTORISK SELSKAB 1979, nr. 9 7–44, ill.
- NIELSEN, SVEND: Fissemanden og andre høsthjælpere. FOLK OG KULTUR 1979 44–68, ill. English summary.
- PETERSEN, SVEN AAGE: Et dansk fiskerisamfund. Kbh. 1979. 47 s. ill. (Lokalstudier).
- RASMUSSEN, HOLGER: Dansk Bondekultur før 1900. Vejleder til Nationalmuseets danske bondesamling. Kbh. 1979. 92 s. ill.
- SCHOUSBOE, KAREN: Foldudbytte og bondeøkonomi. FORTID OG NUTID 28, hf. 1 (1979) 35–49.
- SKOV, J. K.: Udskiftningen af Lille Værløse by. AARSSKRIFT. UDGIVET AF HISTORISK FORENING FOR VÆRLØSE KOMMUNE 1978 17–36, ill.
- STOKLUND, BJARNE: Båndkæppeskoven. SKALK 1979, nr. 4 18–25, ill.
- WEBER, ANNA: Kvindelig gartner elev 1914–17. FRA KVANGÅRD TIL HUMLEKULE. MEDDELELSER FRA HAVEBRUGSHISTORISK SELSKAB 1979, nr. 9 47–56, ill.
- LAMPE, JENS: Urmager i Tønder amt. SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT 55 (1979) 179–95, ill.
- LAMPE, JENS: Urmageriet i Tønder amt. SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT 55 (1979) 145–55, ill.
- PEDERSEN, HENNING E.: Moler og arbejdere. Nordmors 1810–1977. Nykøbing Mors 1977. 80 s. ill.
- STRAND A.: Skorstensfejrlærling i Ringsted 1909–1913. HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT. ÅRBOG 66 (1979) 87–96.

Søfart, samfærdsel og handel

- BELL, POUL: Maskinmestrene og dansk emigrantfart 1880–1912. HANDELS- OG SØFARTSMUSEET PÅ KRONBORG. ÅRBOG 38 (1979) 131–46, ill. English summary.
- GØBEL, ERIK: Sygdom og død under hundrede års kinafart. HANDELS- OG SØFARTSMUSEET PÅ KRONBORG. ÅRBOG 38 (1979) 75–130, ill. English summary.
- HANSEN, SØREN MANØE: Om bjærgningsretten til Skallingen. FRA RIBE AMT 21, bd. 2 (1979) 311–25, ill.
- JEPPESEN, ALFRED: Rejseliv i Danmark. Fra oldtidsvej til dampfærge. Kbh. 1978. 185 s. ill.
- SLETTEN HAVN: 100 år 1878–1978. Red. Kjeld Rask Therkilsen. Humlebæk 1979. 172 s. ill.
- THOMASSEN, P.: Dampvogne og landeveislokomotiver. Gentofte 1978. 117 s. ill.

Kunst, dragt, tekstil

- BENZON, GORM: Kærestegaver. Kbh. 1979. 191 s. ill.
- DALGAARD, HANNE FRØSIG: Hedebo. Kbh. 1979. 88 s. ill. Deutsche Zusammenfassung.
- GARDE, GARDE: Hans Sebald Beham og de danske, silkebroderede lærredsduge fra det 17. århundrede. ICO Iconographisk Post. 1979, nr. 4 30–34, ill. English summary.
- HENNINGSEN, HENNING: Sømændens tøj. HANDELS- OG SØFARTSMUSEET PÅ KRONBORG. ÅRBOG 38 (1979) 7–64, ill. English summary.
- JUUL, TORBEN: Hårfletning på maskine.

[Om hårsmykker og deres fremstilling].
SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT 55
(1979) 41–51, ill.

KRAGELUND, MINNA: Folkedragter. Land-
boliv i fællesskabets tid. Kbh. 1978.
96 s. ill.

LORENZEN, ERNA: Et sønderjysk senge-
omhæng. KØBSTADMUSEET »DEN
GAMLE BY« 1978 95–108, ill.

MADSEN, ALLAN: Tekstilproduktionens hi-
storie under overgangen fra feudalisme
til kapitalisme. 1. bidrag til tekstil- og be-
klædningsproduktionens historie i Dan-
mark 1600–1850. Kbh. 1978. (Småskrif-
ter fra Københavns Universitet, Institut
for Kultursociologi; hefte 7).

SCHOUBYE, SIGURD: Hovedvandsæg fra
Vestslesvig, (Tønder og omegn). Tønder
1978. 64 s. ill. (Tønder Museums skrifter;
3:1). Deutsche Zusammenfassung.

STRØMSTAD, POUL: Om Københavns
Universitets doktorhatte. NATIONALMU-
SEETS ARBEJDSMARK 1979 56–60, ill.

SØLLERØD på raderede blade. En billed-
bog. 32 raderinger gengivet som en
vandring fra Furesøen gennem det gamle
Søllerød til Strandmøllen. Ved Erik Sin-
ding. Herning 1978. 38 s. ill.

BEFOLKNING [VII]

Befolkningsgrupper, minoriteter

KRISTENSEN, EYVIND: Gøglere, kæltrin-
ger og rejsende. Kbh. 1979. 72 s. ill.
(Centrum serien; 23).

HUSHOLDNING, MAD OG DRIKKE [VIII]

ADRIANSEN, INGE: Kaffebordet – Sønder-
jydernes tredje sakramente. FOLK OG
KULTUR 1979 5–30, ill. English sum-
mary.

BOYHUS, ELSE-MARIE: Steg og is. Høj-
bjerg 1979. 78 s. [8] tav. ill. (Historisk
køgebog).

SKIK OG BRUG, FESTER OG HØJTIDER, LEG OG SPIL [IX]

Skik og brug

ABRAHAMSEN, POVL: Træ og fest. Kbh.
1979. 48 s. ill.

BRO-JØRGENSEN, MARIANNE: Som man
reder så ligger man. Viborg 1979. 20 s.
ill.

HØJRUP, OLE: Sidste nyt i lysrenæssan-
sen. NATIONALMUSEETS ARBEJDS-
MARK 1979 47–55, ill.

RASMUSSEN, HOLGER: Om hattens rette
brug. SKALK 1979, nr. 5 18–26, ill.

Fester og højtider

ALHO, OLLI: Att förklara eller att forstå
festen – en sammenfatning. UNIFOL.
ÅRSBERETNING 1978 (1979) 153–59.
English summary.

BRINGEUS, NILS-ARVID: »Uppvaktning
undanbedes«. Om fest som trauma.
UNIFOL. ÅRSBERETNING 1978 (1979)
59–73. Bibliografi. Deutsche Zusammen-
fassung.

ESPELAND, WIGDIS: Socialt samspel i eit
lokalmiljø med kjømeisteren som dome.
UNIFOL. ÅRSBERETNING 1978 (1979)
139–51. English summary.

GUSTAVSSON, ANDERS: Vad är fest och
varför firas fester. UNIFOL. ÅRSBERET-
NING 1978 (1979) 11–27. Bibliografi.
Deutsche Zusammenfassung.

HEMMERSAM, FLEMMING: 1. maj demon-
stration 1976 i København. UNIFOL.
ÅRSBERETNING 1978 (1979) 75–87.
English summary.

KJELLMAN, GUNILLA: Festen – en spegel
för kulturella värderingar och samhälls-
förändringar. UNIFOL. ÅRSBERETNING
1978 (1979) 89–104. English summary.

SARMELA MATTI: Bröllopet som sam-
hälleligt skådespel. UNIFOL. ÅRSBE-
RETNING 1978 (1979) 121–37. Biblio-
grafi. English summary.

SWANG, ANNE: Ungdommens festbruk.
Nattefrieriet. UNIFOL. ÅRSBERETNING
1978 (1979) 105–19. Bibliografi. English
summary.

Leg, spil og sport

BRUHN, VERNER: Plint og talerstol, træek
af gymnastik- og ungdomsforeningernes
historie i Ribe amt. Ribe 1978. 184 s. ill.

FOLKETRO [XIII]

BRØNDEGAARD, V. J.: Traditioner om
træer. SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT
55 (1979) 321–48, ill.

- CARLSEN, SØREN SLOTH: Godser og genfærd på Djursland. HISTORISK AARBOG FRA RANDERS AMT 73 (1979) 34-45, ill.
- CLAUSEN, JENS: Den lede heks i Uggeluse. HISTORISK AARBOG FRA RANDERS AMT 73 (1979) 46-50.
- FEILBERG, H. F.: Nissens historie. Illustreret af Herman Stilling. Delvis fotografisk genoptryk efter originaludg. 1919. Kbh. 1979. 135 s. ill. (Danmarks Folkeminder; 18).
- HAINING, PETER: Hekse. Heksetro og heksejagt. Dansk tekst ved Karin Lützen. Kbh. 1979. 117 s. ill.
- HENNINGSEN, GUSTAV: Hver by sin heks. SKALK 1979, nr. 3 21-30, ill.
- HENNINGSEN, HENNING: Skibet i folketroen. NORD NYTT 5 (1979) 75-83, ill.
- HOLBEK, BENGT: Fabeldyr og sagnfolk. Af Bengt Holbek og lærn Piø. 2. udg. Kbh. 1979. 447 s. ill.
- MEJNECKE, KARL: Den sorte hund gennem Randers. HISTORISK AARBOG FRA RANDERS AMT 73 (1979) 9-23, ill.
- 9 gamle forsikringer. Fra middelalderen til nutiden. Udvalgt, bearbejdet og kommenteret af lærn Piø. Illustreret af Sigurd Christensen. Ballerup 1978. 24 s. ill. Også på engelsk.
- PROCESSERNE 1577-1610 mod den i Ribe for trolddom og hekseri udlagte og dømt Ingeborg Harchis. Bearbejdet og omskrevet efter: Davis Grønlund: Historisk Efterretning om de i Ribe Bye for Hexerie forfulgte og brændte Mennesker. Ribe 1978. 28 bl. ill.
- RASMUSSEN, PALLE SCHØDT: Djævlene i Marie Magdalene. HISTORISK AARBOG FRA RANDERS AMT 73 (1979) 24-33, ill.
- RØRBYE, BIRGITTE: Folketroen som begreb og forskningsfelt. NORVEG 21 (1978) 305-17. Bibliografi. English summary.
- KLOGE FOLK, FOLKEMEDICIN, FOLKELIG VIDENSKAB [XIV]**
- DET FARLIGE LIV. Sygdom, samfund og lægekunst. Red. af Gustav Henningsen og George Nellemann. Udg. af Nationalmuseet. Kbh. 1978. 170 s. ill. Litteraturrenvisninger.
- DONNER, JENS ERLAND: Om du vil være frisk og sund. HISTORISK AARBOG FRA RANDERS AMT 73 (1979) 51-60, ill.
- HOVESEN, EJNAR: En klog mand og hans ildstål. HISTORISK AARBOG FRA RANDERS AMT 73 (1979) 84-89, ill.
- JOHANSEN, EJNAR THUESEN: Den kloge mand i Auning. HISTORISK SAMFUND FRA RANDERS AMT 73 (1979) 74-83, ill.
- SVANE, SIEGFRED: 100 danske helligkilder og deres historie i korte træk. Kbh. 1979. 96 s. ill.
- SVANE, SIEGFRED: Hvem husker noget om helligkilder? FOLK OG KULTUR 1979 69-79, ill. English summary.
- FOLKEDIGTNING [XV]**
- Viser og folkesang**
- ANDREASSEN, EYDUN: Dansens og arbejdets vise - samme vise med forskellig form? SUMLEN 1979 39-50. English summary.
- BARNES, MICHAEL: Grammatical instability in Faroese ballads and written farøese. NORVEG 21 (1978) 209-35. Bibliografi.
- DAL, ERIK: Francis James Child and Denmark after the death of Svend Grundtvig 1883. NORVEG 21 (1978) 183-96.
- DANSKE VISER fra Adelsvisebøger og flyveblade 1530-1630. Udg. af H. Grüner-Nielsen. Med ordbog af Marius Kristensen. [Ny udgave]. Nye tillæg af Niels Schiørring og lærn Piø. Kbh. 1978-79. 7 bd.
- GISSEL, SVEND: Revolution og landmåling. Omkring en visebog fra ca. 1800. MEDDELELSER FRA RIGSBIBLIOTEKAREN 30, nr. 1 (1979) 8-15, ill.
- JENSEN, RUDOLF J.: Den onde og den gode lykke - Germand Gladensvend og et par »folkeeventyr«. Af J. Jensen og Niels Ingwersen. MEDDELELSER FRA DANSKLÆRERFORENINGEN 1979, nr. 2 129-45.
- MORTENSEN, KLAUS P.: Adelsviser. KRITIK 48 (1979) 25-45.
- NIELSEN, SVEND: Når visen får brod. Om nidviser, smædeviser, drilleviser og protestsange. Et våben for de svage i samfundet. Århus 1979. 26 s. ill. noder. (Tidligere trykt som artikel i Modspil nr. 3).
- NIELSEN, SVEND: Om udgivelsesprincip-

- perne for DgF XI – et svar [til Margareta Jersild]. *SUMLEN* 1979 171–74.
- NOLSØE, MORTAN:** Den bakkvendte visa i færøysk tradisjon. *NORVEG* 21 (1978) 197–208. English summary.
- PIØ, IØRN:** Perspektiver i studiet af Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530–1630. Kbh. 1979. S. 323–342. (DSLs præsenteringshæfte; nr. 6). (Særtr. Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530–1630).

Eventyr og sagn

- RIIS, J. H.:** Sagn, Overtro og gamle Fortællinger fra Løjt Sogn, Åbenrå 1977. 126 s.
- TANG KRISTENSEN, EVALD:** Gamle danske dyrefabler. Tillempet til nutidsdansk af Anna Louise Berntsen. Fremdraget fra: Danske Dyrefabler og Kæderemser, 1896. Kbh., Århus 1978. 61 s. ill.
- KAAS NIELSEN, ERIK:** Gæt en gåde. 404 gåder og sjove spørgsmål. Ill. med børnetegninger. 2. udg. Kbh. 1979. 84 s. ill.

MUSIK OG DANS, SPILLEMÆND, MUSIKINSTRUMENTER [XVI]

- BINDSLEV, NIELS EBBE:** Selskabslege og Les Lanciers. Kbh. 1979. 89 s. ill.
- DEMUTH, KAREN MARIE:** Mandø, trindanse, bryllupsskikke, sange, danse. Ribe, Seem gamle skole 1979. 84 bl. ill.
- JØRGENSEN, CLAUD:** Ska' vi danse, danske folkedanse. Kbh. 1979. Bind 1. 32 s. ill.

- LORENZEN, ERNA:** Dansen den går så let gennem lunden. *ØSTJYSK HJEMSTAVN* 44 (1979) 81–87, ill.

DISCOGRAFI 1975–1980

- DER LYSER EN STJERNE I ØSTERLAND** – og andre danske og svenske viser. Sunget af Maria Stenz. Udvalgt og kommenteret af lærn Piø. De svenske viser er gendigtet af Eske K. Mathiesen. Mølp 606. Kbh. 1979.
- GLIMT AF DANSK FOLKEMUSIK.** Redigering og kommentar ved Svend Nielsen. Pladen er fremstillet i samarbejde mellem Dansk Folkemindesamling og Krage. Pladenr.: DFS 1. Kassettenr.: DFS K 1. Kbh. 1977. Med kommentarhefte.
- NÅR VISEN FÅR BROD.** Redigering og kommentar ved Svend Nielsen. Pladen er fremstillet i samarbejde mellem Dansk Folkemindesamling og Krage. Fås kun som kassette: DFS K 101. Kbh. 1979. Med kommentarhefte.
- SPILLEMANDEN EVALD THOMSEN.** Optaget af Thorkild Knudsen og Anelise Nørgård. Indsamlet af Dansk Folkemindesamling i samarbejde med Danmarks Radio. Krage: DFS 454. Kbh. 1976.
- TRO, HÅB OG KÆRLIGHED.** Sunget af Thomas Jensen. Produceret af Niels Hausgaard. STUK 419. Kbh. 1977.
- VISER FRA DIN OLDEFARS TID.** Sunget af Trille. Kommentar af lærn Piø. ABC 104. Kbh. 1976. (Viserne stammer fra bogen »Viser fra din oldefars tid«. Kbh. 1974. (Strandbergs Kulturhistoriske Bibliotek)).

Anmeldelser

Erling Bjøl: Vor tids kulturhistorie 1-3 (1978-1979)

Bd. 1 Den tabte tid, bd. 2 De onde år, bd. 3 Vore dage.

Den utroligt flittige og produktive professor Erling Bjøl har løst en ny stor opgave for Politikens forlag: at skrive den nyeste tids kulturhistorie. I indledningen til første bind definerer han begrebet kultur bredt. Det er »den måde, folk lever på, indretter sig på. Hvad de tror på, hvad de anser for rigtigt og forkert, for smukt og grimt. Hvordan de opdrager deres børn. Hvem de ser op til og prøver at efterligne. Hvordan de meddeler sig til hinanden og kommer fra sted til sted«. Og han siger videre: »Det er processer, kulturhistorien handler om, ikke begivenheder«.

Bogens tema er det moderne industri-samfund, og dens optakt er en af de vigtigste processer i nyere tids historie: industrialiseringen i Vesteuropa. Allerede her i de indledende afsnit bliver man opmærksom på én af bogens svagheder. Af iver for at få så meget som muligt med, har forfatteren spækket bogens sider med data: nye maskiner, nye produkter, navne på opfindere og fabrikanter. I afsnittene, som behandler kunst, litteratur og musik dynges på samme måde navne op. 5-10 nye navne pr. side er ingen sjældenhed, og der bliver på den måde ikke plads til mange oplysninger om den enkelte person. Den velbevandrede læser kan måske have fornøjelsen af at nikke genkendende til navnene. Andre må købe tillægsbindet med de 3000 biografier og slå dem op dér. Men ingen af parterne får sammenhæng i det læste, får øje på de processer, som skulle være hovedsagen. Når det kan knibe at se skoven for bare træer, så hænger det dog sikkert også sammen med, at forfatteren viger tilbage fra at tage nogen

bestemt forklaringsmodel i anvendelse ved behandlingen af periodens økonomiske, sociale og kulturelle ændringer.

Bedst er værkets målsætning vistnok lykkedes i det første bind, som behandler tiden frem til første verdenskrig. Her kommer man i hvert fald tættest til et billede af hverdagslivet hos de brede befolkningslag i de første årtier, efter at industrialiseringen havde omformet deres tilværelse. Men der kunne til dette afsnit have været hentet inspiration hos forskere, der som E. P. Thompson og Rudolf Braun har søgt at analysere, hvad det egentlig er, der sker med menneskers dagligliv og livsopfattelse i dette tidehærv.

Erling Bjøl er politisk historiker, og i værkets andet bind, som behandler tiden fra verdenskrig til verdenskrig, stikker hoven tydeligt frem. Krige, revolutioner og politiske systemskifter tager megen plads op, og de kulturelle afsnit minder om dem, der også i traditionel historieskrivning bryder det kronologiske forløb, selvom de har fået lov til at brede sig lidt mere.

I sidste bind, som behandler tiden fra 1945 til idag, er de politiske begivenheder påny trængt i baggrunden. Bindet har imidlertid en noget flimrende og kalejdoskopisk karakter. Strømninger af mange slags, tekniske og andre nyheder og fremtrædende kulturpersonligheder behandles på samme niveau, og det er her endnu sværere end i første bind at få øje på hovedlinjerne, processerne bag de mange forskellige enkelt-heder. Det hænger vel nok sammen med, at perspektivet er kortere, og at der ikke har været mange social- og kulturhistoriske undersøgelser at øse af.

I forordet understreger Erling Bjøl, at vor tids kultur ikke blot er et europæisk fænomen, men af den øvrige verden bliver kun Nordamerika lukket inden for i varmen. I det behandlede tidsrum sker der jo imidler-

tid også det, at den vestlige verdens kultur sender sine fangarme ud over resten af kloden. Er dette gigantiske kultursammenstød og dets følger ikke én af periodens vigtigste socio-kulturelle processer? Og er dette ikke kulturhistorie i alleregentligste forstand? Hvis perspektivet havde været udvidet på den led, ville der have været meget at øse af, takket være den sidste menneskealders etnografiske udforskning af dette store kultur møde og dets følger.

Er anmelderen således ikke helt enig med forfatteren med hensyn til, hvorledes den nyere tids kulturhistorie bør forstås og afgrænses, så skal det på den anden side understreges, at »Vor tids Kulturhistorie« er skrevet ud fra en uhyre omfattende læsning og viden. Den er endvidere meget vel-skrevet og letlæst; journalisten Bjøl fornægter sig ikke. Et kapitel for sig er illustrationsmaterialet: nyt, utraditionelt og ofte overraskende.

Bjarne Stoklund.

Gunnar Viby Mogensen, H. Mørkeberg og J. Sundby: Småbyer i Landdistrikter
Socialforskningsinstituttet, publikation nr. 86 1979. 424 sider. I kommission hos Teknisk Forlag. Pris 102 kr.

Socialforskningsinstituttet har udgivet en større afhandling om danske landsbyer – småbyer, som de kaldes i bogen. Hovedformålet har ifølge de tre forfattere været at afdække de seneste års ændringer i befolkningsudviklingen i de danske småbyer, at søge efter nogle af de væsentligste årsager til ændringerne og navnlig at belyse virkningerne på småbyernes miljø, når deres folketal er steget, stagneret eller faldet.

Undersøgelsens væsentligste materiale er besvarelser af et standardiseret spørgeskema, som er anvendt i en interviewundersøgelse i 10 landsbyer i regioner med forskellig udviklingsgrad. De udvalgte lokaliteter ligger parvis i 5 forskellige kommuner. Desuden har forfatterne anvendt publiceret materiale og data fra Danmarks Statistik.

De tre forfattere viser, at den flyttestrøm, vi i de senere år har oplevet fra by til land, allerede i visse områder begyndte at

sætte ind omkring 1960, omend det ændrede flyttemønster er blevet stadig mere tydeligt i årene efter 1970. At mange folk ikke længere flygter fra landet, men tværtimod nu netop ønsker at bo i landlige omgivelser har naturligt nok – i de landsbyer, som er blevet udbygget – resulteret i en lokal befolkningsudvikling. Ofte er det landsbyer i nærheden af større byer og deres arbejdspladser, som viser den største stigning i folketal. Undersøgelsen dokumenterer, at der blandt de nye familier i landsbyen er mange funktionærer og mange, som kommer fra større byer. Det ville imidlertid også være interessant at vide, i hvor høj grad det også er såkaldte byfolk, der nu flytter på landet. Funktionærer, der kommer fra større byer, kan udmærket være unge fra landsbyer, som afvandrede i 1950'erne, enten fordi de ikke kunne få arbejde lokalt, eller fordi de i uddannelsesøjemed søgte til en købstad og derefter blev hængende der. Flere faktorer peger forøvrigt på, at byfolk, som flytter permanent på landet, ofte foretrækker at bo i ældre huse i de helt små landsbyer, men Socialforskningsinstituttet har desværre ikke inddraget nogle af disse karakteristiske danske lokaliteter i undersøgelsen.

Hvad angår baggrunden for hele den ændrede befolkningsudvikling i landsbyerne, eller nærmere bestemt for den forandrede mobilitet, henviser forfatterne til privatbilismens almene udbredelse i 1960'erne og delvis til de billigere priser på grunde og huse på landet. P. g. a. velferdsstigningen har folk fået råd til at købe bil, og dette har igen forårsaget, at de er villige til at acceptere en større afstand mellem bolig og arbejdsplads.

Det ændrede flyttemønster fra by til land er dog ikke noget specielt dansk fænomen, men et forhold, som vi efter 1970 kan spore i de fleste andre vesteuropæiske lande. Det kan forekomme noget ambitiøst at prøve at forklare sådanne omstændigheder med privatbilismen og en prisforskel på fast ejendom i byen og på landet, en forskel, som faktisk altid har eksisteret. Den gamle barriere by/land er ikke kun af transportmæssig karakter, men i endnu højere grad et spørgsmål om holdning – om kulturel norm. Og det er i disse holdninger,

der er sket en ændring. Bilen og billige byggegrunde er ikke årsagerne, men derimod midlerne, hvorigennem det er muligt at realisere ønskerne i den givne samskudsstruktur.

Det tredje væsentlige punkt i afhandlingen er undersøgelsen af virkningerne på landsbyernes miljø, når deres indbyggertal er steget, stagneret eller faldet. Det har dog på baggrund af de udvalgte studieområder stort set kun været muligt at undersøge det første punkt. Forfatterne kan konstatere, at leveforholdene, defineret som gennemsnitsindkomst og forholdet mellem bedst og dårligst stillede, efterhånden er blevet ret ens for by- og landbefolkningen. Dog finder man, at en del natural-økonomi har formået at overleve på landet. Generelt konkluderer de dog, at landsbyernes leveforhold har indrettet sig efter tilflytterne og det omgivende samfund.

Interessant nok har Socialforskningsinstituttet også fundet, at den menneskelige kontakt (hilsekontakt, nabohjælp, besøg og venskabsforhold) er betydelig større i landsbyerne end i byernes forstadsbebyggelser. En del af forklaringen finder man i, at der i landsbyerne skulle findes et normsystem, som påbyder beboerne en høj grad af kontakt. Lige meget hvad man mener om denne forklaring, kan man fristes til at tro, at forfatterne kun har set toppen af isbjerget. Spørgeskemaerne har på et enkelt punkt været i stand til at fange en flig af det mangfoldige og særegne liv, som netop karakteriserer landsbyen, og som er af en *fundamental anderledes karakter* end hvad vi normalt forstår ved storbyliv. Desværre har denne opdagelse ikke fået forfatterne til at tvivle på deres oplægning af undersøgelsen og på deres tolkning af de indkomne data.

Når man læser Socialforskningsinstituttets rapport kan man spørge sig selv, om det overhovedet var nødvendigt at nedsætte en landsbykommission i 1978. I landsbyerne går det åbenbart godt, og tilflytningen skaber ikke de store problemer. Landsbyboerne bliver som tilflytterne, tilflytterne får lidt mere natural-økonomi, og alle har et udbygget lokalt kontaktnet. Men er det lige meget, hvor hurtigt tilflytterne kommer, og hvor de stammer fra, og hvor

meget liv der fandtes i landsbyen før tilflytningen til nybyggede kvarterer? Hvad med de landsbyer, der langsomt har mistet deres forretninger, deres håndværkere og deres foreninger m. v.? Hvad sker der, når der kommer nye beboere i sådanne lokaliteter? Er der virkelig ikke problemer af integrationsmæssig karakter i landsbyer med mange tilflyttere? Der er sikkert mange, som gerne ville have svar på blot nogle af disse spørgsmål, som er af stor vigtighed for landsbyboerne selv, for planlæggerne og for politikerne.

Palle O. Christiansen.

Holger Rasmussen: Dansk Museumshistorie

De kulturhistoriske Museer. DKM 1979. 226 sider, ill. Kr. 118,00.

Dansk Kulturhistorisk Museumsforening har i anledning af sin 50-års dag ladet udarbejde et jubilæumsskrift, der i tidens ånd for jubilæumsskrifter overskrider grænserne for sådanne ved ikke blot at berette jubilarens historie i snævrere forstand, men ved at søge et videre perspektiv.

En enkelt anmelder (i Museumsmagasinet) har allerede gjort gældende, at perspektivet ikke er blevet vidt nok i kraft af undertitlens indsnævring – og han kan have ret i, at en »Dansk Museumshistorie« uden kunstmuseerne er en halv museumshistorie, men at det måtte blive sådan er jo netop en del af historien.

Det betyder ikke, at undertegnede ikke finder det værdifuldt, at kunstmuseerne og de kulturhistoriske museer fornyligt blev genforenede gennem en fælles tilskudslovgivning, der på længere sigt forhåbentlig vil mere end blot føre os i stue sammen. Men der har faktisk været tale om vidt forskellige udviklinger, der sprogligt og kulturelt har ført de to museumstypers trofaste langt fra hinanden.

En bog som den foreliggende er et vigtigt bidrag til kortlægningen af en af de udstukne kurser – og det må hilses med glæde, at DKM's styrelse har valgt at betro opgaven til sin forhenværende og veltjente årbogsredaktør Holger Rasmussen, der her har fået lejlighed til at sammenfatte

mange års studier og mange års medleven i et bind, der i kraft af anledningen, bil-lederne og formen vil nå ud til en bred læserskare.

Det er nemlig vigtigt – og nærliggende? – at anvende de kulturhistoriske museers eget hovedperspektiv – det kulturhistoriske – på museerne selv. Både for profes-sionen og for publikum. At forstå museer-nes væsen, og derigennem det museums-væsen vi har i dag – lader sig nemlig kun gøre historisk.

Hertil bidrager for mig først og fremmest den rigdom af citater, der fylder bogen. Hvad med f. eks. brygger Jacobsens hen-sigtserklæring omkring Frederiksborg Museet (p. 68), der skulle blive »et Hjem for Folkets historiske Minder«, fordi »Et Samliv med Fortidens Minder vækker og uddanner Folkets historiske Sans og styrker dets Bevidsthed om, at det har haft sin Andel i Menneskehedens alminde-lige Kulturudvikling, og dermed dets Er-kjendelse af de Pligter, som denne Arv fra Forfædrene paalægger de nulevende og de kommende Slægter, og en saadan Be-vidsthed og Erkjendelse vil ikke undlade at styrke Folkets Selvfølelse og moralske Kraft, hvortil et lille Folk som vort i høj Grad trænger«. Og han mente det!

Eller hvad med H. P. Hansens museale tømmermænd når han fortæller om J. A. Trøstrup, der var »mindst lige saa glad ved Hvedekorn, der »siges« at stamme fra de ægyptiske Pyramider, eller ved en Flinteknold der paafaldende mindede om en Luffevante, som ved reelle Antikviteter«.

Holger Rasmussens bog er sprængfyldt af sådanne vurderinger fra museumshisto-riens medvirken i en fremstilling, der undervejs måske nok forskyder vægten fra den almene museumshistorie til det orga-nisatoriske, museumspolitiske og kultur-politiske, men hele tiden med vægt på at lade deltagerne i processerne komme til orde.

Objektiv i sin form – næppe i sine valg – kommer Holger Rasmussen derved til at åbne for en række af de væsentligste pro-blemstillinger omkring de kulturhistoriske museers situation i dag – og berettiger der-ved sit i forordet udtrykte håb om, at bogen også kan finde anvendelse ved undervis-ningen af kommende museumsmedarbej-

dere – ikke som et debatindlæg, men som et oplæg.

Torben Witt.

Charles Haugbøll: Svajerne

Skriftrækken Danmarks Folkeminder nr. 84. Pris kr. 97,00, for medlemmer kr. 67,00. ISBN 87-980426-6-6.

Den, der interesserer sig for, hvad man med et etnografisk fagudtryk kalder for dansk subkultur, kommer ikke uden om Charles Haugbølls to bøger: Børster (1955 og 1965) og Svajerne (1979), begge ud-kommet i skriftrækken Danmarks Folke-minder med redaktionens blå stempel som garanti for god kvalitet. Børster blev revet væk og er i dag uopdrivelig, og jeg spår, at det samme vil ske med Svajerne.

Charles Haugbøll var foregangsmand på sit felt. Han havde tidligt blik for, at der var flere lag i den danske befolkning, og at der var hele grupper under den smukt polerede overflade, der aldrig var kommet til orde på egne præmisser, men højst var blevet brugt som afskrækkende eksempler for andre eller som motiv i vittighedstegninger.

Det var der måske også andre, der havde bemærket, men Charles Haugbøll gjorde noget ved det. Han bevæbnede sig i begyndelsen med en notesblok og blyant og gik så ellers i gang med at kulegrave emnerne og indsamle oplysninger i 117 for-skellige steder som baggrundsviden. Men det egentlige stof fandt han hovedsagelig blandt de mennesker, han ville fortælle om. Senere udstyrede teknikken ham med en båndoptager, og det lettede ham naturligvis i arbejdet samtidig med, at de enkelte beretninger blev mere umiddelbare og levende.

Charles Haugbøll tumlede lidt sent i tilværelsen med en drøm om engang at skrive budfagets historie helt tilbage fra oldtidens dage. Emnet var fascinerende, men som den nøgterne mand han også var, startede han med at se sig omkring og gav sig i snak med dem, der kunne fortælle om, hvad de selv havde oplevet som bude. Og det var et lykkeligt valg.

På den måde kom han i kontakt med en mængde mennesker, der på deres krop havde følt, hvad det ville sige at knokle

som bud fra tidlig morgen til sen aften for en ussel betaling. Det er nu over tyve år siden, Charles Haugbøll begyndte at indsamle materialet, og allerede dengang var de ældste af dem, der havde oplevet begyndelsen på cykelbudsepokan, borte. Men Haugbøll fandt frem til andre gamle, der havde oplevet de barske vilkår. Og efterhånden fik han så mange personlige kontakter i den forhenværende budverden, at der begyndte at tegne sig et klart billede af miljøerne hos de vidt forskellige grupper af bude i København i tidsrummet fra midt i halvfemserne til 1968, da forfatteren talte med de sidste fire bydrengene.

Hvis man skal være pindehugger, kan man jo altid finde et og andet at brokke sig over i en bog som denne med så megen tekst. Noget der flere gange faldt mig i øjnene var tal i forbindelse med priser og lønninger. I begyndelsen af århundredet forekommer de mikroskopiske småbeløb helt barokke, og tallene siger vist ikke nutidsmennesker ret meget. Jeg greb mig f. eks. i at more mig lidt over, at en moralprædikant så sent som i 1942 bebrejdede en svajer, at han tillod sig at ryge en hel pakke cigaretter om dagen til den svimlende sum af 80 øre.

Jeg kan naturligvis godt se, at tallene skal med, men jeg ved ærlig talt ikke, hvordan en trofast formidler af en bunden tekst skal håndtere den slags oplysninger. Nå, det er et alment problem, jeg her drager frem og ingen bebrejdelse mod Charles Haugbøll, der kun havde et at gøre: loyalt at referere, hvad folk berettede og ellers lade teksten tale for sig selv.

Bogen fortæller sagligt, til tider pudsigt, levende og oprørende om alle former for københavnske cykelbude. Lige fra de mere fornemme post- og telegrafbude, ind over private forretningsdrivendes cykelbude til budcentralernes meget specielle miljø, hvor budene sandt at sige kom ud for lidt af hvert.

Vi hører om, hvordan mælkedrengene for op og ned ad trapper fra tidlig morgen og hele formiddagen. Over middag skulle de i skole, og her klaskede de sammen som en klud, og med eller uden lærerens tilladelse snorksov de den næste times tid eller to.

Budene var praktiske folk, og man får sære ting at vide. Et citat: Mors dag og

juleaften clearedes blomster på Kulturvet. Clearingen er opstået hos avisbudene, hver avis havde jo sine bude, så mødtes de på et gadehjørne og byttede aviser – deraf opstod Bladkompagniet.

Ja, sådan er der så meget.

Svajerne er en god bog. Læs den selv.

Anders Enevig.

Dan Hemming: Guldhornenes tale

Danmarks riges ældste historie fra jætten Find til Svend Estridsen. Dansk Historisk Håndbogsforlag. Kbh. 1979. 304 s. + 48 s. illustr. 148 kr. hft., 175 kr. indb.

Der skal nok læses Dan – Hemming – osv. I forbindelse med hoved- og undertitel markeres da perioderne fra urtiden (jætten) via guldhornene, sagnkongerne (Dan) og de mere historiske konger (Hemming 810–12) op til 1076. Vi får en rask tur hen over hele den problemfyldte begyndelse til vor kultur og vort folk med en professionel guide ligesom hos Spies og Tjæreborg.

Overskriften lader os ane, at det er en mand. Vi kunne måske kalde ham -r, for at blive i alfabetisk rækkefølge. Han kan have sine grunde til at holde sig anonym, så han mere frit kan udfolde sit helhedssyn, som det her kommer an på. Han synes at være arkæologisk engageret, men beskæftiger sig her ikke med småpilleri. Sten og skærver og høje og jernskrammel flyver vi rask henover, frem mod de trestjernede seværdigheder.

Nu og da dumper vi ned i et lufthul, men farten holdes. Udsigten over hele vort grønne land kan vel generes af enkelte skyer, mens vi flyver højt oppe i det blå. Bagagen med noter og lærde bøger ser vi intet til, de er stuvet helt væk. Men tag ikke fejl. Vor anonyme fører er måske nok lidt af en filur og vil ikke frem foran sin mikrofon, men hans viden er enorm, og han forstår at oplyse om meget mere end blot det, vi kan se. Han antyder vor kulturs sammenhæng vidt omkring, langt bagud i tiden og helt op til her og nu. Antyder er mildt sagt, han postulerer, halvt i spøg og halvt i alvor, vil hellere chokere end kede; ind imellem længere udredninger oplives vi med vers

og historier. Vi rives med, for han kan skrive pokkers godt.

Især hvor han fortæller efter sine gamle bøger. Om kimbrenes tog. Om et besøg hos hunnerkongen Attila. Om dramaet 451 på de katalauniske marker. Om aseguderne. Om vore sagnkonger. Om Poppo og den gamle ræv Harald Blåtand. Om Svend Estridsen der »tabte alle slag og vandt alles hjerter«.

Han kan finde kontinuitet fra den fjerneste tid op til os selv, vore ord, vore stednavne, vore institutioner, vore børns lege. »Bro, bro, brille« er en direkte fortsættelse siden kimbrentiden, dokumenteret ved billedet på Gundestrupkedlen (fundet 1891). Kirker og domkirker står over helligsteder og kilder, hvor der har været kult siden sten- og bronzæalderen, og hvor den tids sprog bevares i stednavneelementer som Vi-borg, Ring-sted, Lund, sol-, hjul-, -mose. Datidens gudguder trives stadig som uudværlige julenisser.

I Lund får vi endog en frejdig linie helt bagud til rensdyrjægerne. I krypten står en figur (fra 1100-tallet). Siden 1590erne omtales den som jætten Find, der for-gæves ville styrte St. Laurentius' bygning. Ligesom Fin- i Finderup (otte landsbyer med det navn), Findal, Finshøj minder det vor fører om tundratidens finsk-lappiske urbefolkning, der ikke brød sig om alt det nye rak, der kom til landet, og derfor fortrak som troldtøj til høje og moser eller til vildmarker som Finveden lige nordenfor Skåne.

I Kivik på Skånes østkyst ser vi helleristningernes kultiske symboler på vor første rigtig kongelige grav. Et andet sted i Skåne vises Kong Arilds høj, så »vi ved, at der engang i Skaane har regeret en konge ved navn Arild ... Vi kender ogsaa den gamle talemaade: fra Arilds tid, og endnu er jo personnavnet Arild eller Arendt ikke gaaet af brug« (s. 38) ... Den gamle hævejs passage gennem Dannevirke kaldes i 1016 for Wiglesdor, »det er Vigleiks port«; allerede Amleths modstander har altså opført en vold her, og hans virke fortsattes senere af Thyra Danebod og hendes far (s. 181, 184, 209, 217–18).

Det er blot et par af skuddene mod vor børnelærdom og vore opslagsbøger, der ellers påstår, at det gammeldanske ord »af

arældæ« blot betyder »fra gammel tid«, og mod Hugo Matthiessen, der forklarer portens navn som »kampskarens port«.

Arkæologens respekt for lokaliteter, der indeholder gamle jordfaste ting, omfatter også de stedsangivelser, vi finder i kongesagnene hos Saxo og i sagaerne; har andre tekster andre angivelser, forties det, eller de kombineres. At drøfte variantproblemer er ikke vor førers livret. Historikerens skepsis og filologers hovedpiner kommer vi let over.

Lejre beholder sine Skjoldunger fra Halfdan til Rolf Krake. Roskilde beholder kong Ro/Roar, Sigersted kong Sigar og hans Sikingeslægt, Ammelhede sin Amleth. Høllingsted får kong Hugleik; Højer får kong Høder; 40 km østligere finder vi Balders Bolderslev; guldhornenes ejer Læg-gæst, Niebelungenliedskong Liutgast residerer i Møgeltønder.

De er alle gode danske, evt. jyske mænd, solidt rodfæstet på dansk jord, som andre jordfaste oldtidsfund. Moserne fortæller om kampe dengang, om bofaste og nyan-komne. Disse kongers tid præciseres til 375–520. Og det var dem, der var de nyan-komne. Hvordan de så kunne være danske? Let, svarer vor fører, med henvisning til ideerne fra Peter Groves bog Danmarks Daab (1961): Det var danerne der ankom. Halfdan etablerede sig i Lejre, andre daner i Sydjylland.

Hvor kom de fra, og hvorfor? De presedes herop af hunnerne. Hunnerstormen knuste goterkongen Ermanarics herredømme o. 375 og splittede hans storriges mange folk. Et af disse folk skal så have været danerne, selv om deres navne ikke nævnes i den tids kilder. Men Saxo har ham som danernes konge Jarmerik, og sagaerne om dem begynder med Dan og Danpr, dvs. ved floderne Don og Dnepr. Så det skal da nok passe! Vor lærde fører vil endda spore deres navn i de egne endnu længere tilbage, i Homers Danaer i de græske lande, i den bibelske stamme Dan i Israel og Ægypten, ja endog i Æthiopiens stamme Danakil (s. 154). Her dumper vi vist ned i et særlig dybt lufthul; kunne den manøvre ikke være undgået?

Attilas hunnervælde, der splittede Romerriget, omfattede også øerne i Oceanet. »Som i forbigående, og uden at tænke

derpå, har han grundet det danske rige« (s. 135). I sagaerne og krønikerne huskes han som den svenske Adils, der indsatte en hund som underkonge i Danmark, dvs. en af hunnerne, og fra den tid har vi stednavnene på Hun-, Hund-. Han havde krigsguden Mars' sværd, og har præget vore nordiske forestillinger om Odin og hans aser fra Asien.

Indvandrerne kom østfra; med dem fulgte deres myter og forestillinger (s. 158). Vor fører tænker her ikke på kongesagnene, men på asemyterne. Dem vil han ligesom Worsaae (1881) finde illustreret på guldhornene, som dermed skal proklamere den nye epoke i vor historie.

På hornene ses en bueskytte. Det skal så være Høder, en af aserne. Han sigter på et hoved der svæver over et bjørneskind, samt på en hjort og på en hind med kid. Vor fører vil have os til at indse, at skyttens to første mål skal forestille Balder, og det tredje den lille søn Forsete hos sin mor. Stakkels Nanna.

Det er ikke til at se det, hvis man ikke lige ved det . . .

løvrigt er bogen nydelig i enhver henseende, planchernes billeder står skarpt (undtagen det ved s. 81), og omslaget med guldhornene er et godt blikfang.

Niels Lukman.

Minna Kragelund: Folkedragter – Landboliv i fællesskabets tid

Forord af overinspektør, dr. phil. Holger Rasmussen. Illustreret i farver af Beth Beyerholm. 96 sider i formatet 21,5x30 cm. Indbundet 148 kr.

Bogen falder i to store afsnit. Det første fra side 6 til side 32 handler om Landboliv i fællesskabets tid. Fra side 24–30 bringer forfatteren nogle almene betragtninger vedrørende dragt og dragtbrug, som danner overgang til det følgende afsnit side 34–96 om Danske folkedragter fra år 1750–1900. I dette gennemgår forfatteren bevarede dragter og dragtdele i Nationalmuseets samling fra forskellige egne af

Danmark i nært samspil med Beth Beyerholms særdeles anskuelige og meget smukke illustrationer. Hver enkelt dragt-afbildning ledsages af en specifikation, der redegør for, hvorledes man til brug for bogens dragtfremstillinger er nået frem til de enkelte dragtsammensætninger: drejer det sig om hele, bevarede dragter, eller er de sammensat af enkeltdele fra forskellige personer. Endvidere tager forfatteren udgangspunkt i de enkelte dragt-afbildninger og fortæller, alt efter hvad de repræsenterer, om foretelser i forbindelse med dragt og dragtbrug: »På Læssø var det kvinden, der bestemte«, »Hvor dragten fulgte årstidens farver«, »Huen, den gifte kvindes værdighedstegn«.

Fremgangsmåden er redelig, bogen let læst og vel tilrettelagt, og illustrationerne så smukke, at de næsten overgår dagens virkelighed, idet fotografier af bevarede dragtdele nødvendigvis gengiver den tilstand, hvori disse er os overleveret. Man kan indvende, at de anførte specifikationer er for få, men vi ved jo, hvor få oplysninger der er videregivet til eftertiden sammen med de bevarede dragtdele. Der tiltrænges i høj grad supplerende undersøgelser. Man ville gerne vide noget mere om de behandlede dragters sociale tilhørsforhold og om fra hvor stort et område geografisk og socialt de sammensatte dragter er sammenbragt. Man kan ligeledes indvende, at sådanne udvalgte afbildninger af sammensatte dragter er med til hos læseren at fastslå en opfattelse af, at der har eksisteret en fast dragtskik langt udover, hvad der på grundlag af nyere dragtundersøgelser i begrænsede geografiske områder er grundlag for at antage.

Når bogen anmeldes i denne sammenhæng, må man fastslå, at den ikke undersøger og dokumenterer dragters og dragtbrugs nære tilknytning til det enkelte individ og samfundet. Titlen kunne nemlig godt forlede en til at tro det. Den fremlægger heller ikke noget materiale eller nogen viden om emnet, som ikke allerede er fremlagt. Men bogen fremlægger stoffet på en meget attraktiv og overskuelig måde, som efter min mening er et fortrinligt, ja måske nødvendigt supplement til de allerede foreliggende afhandlinger om dragter.

Ulla Thyrring.

Laura Halkjær:

Holbeinsyning. Dobbelte forsting

Hamlet, Kbh. 1979. 50. s. ill. Kr. 35,75 incl. moms.

Bogen Holbeinsyning henvender sig i første række til dem, der vil igang med at sy selv enten broderi til dragten eller til stuens udsmykning. Imidlertid er teknikken gammel og meget udbredt, og bogen gør i langt højere grad end hobbybøger i almindelighed rede for den historiske baggrund, så den med udbytte kan benyttes uden sigte på praktisk udfoldelse.

Forfatteren har søgt sine mønsterforlæg i mange museer både i hjemlandet og andetsteds, blandt andet i Victoria and Albert Museum i London med dets umådelige samlinger af kunstindustri. Der ligger således et meget bredt kendskab til grund for udvælgelsen af de enkelte modeller. Såvel i indledningskapitlet som i den ledsagende tekst til modellerne hver især bemærkes forfatterens forståelse for holbeinsyningens sammenhæng med andre syteknikker. Dette er alment i den folkelige sykunst; i nutidens håndarbejder er det et generelt træk, at et arbejde udføres i en enkelt teknik, hvilket kan give det et stift præg i modsætning til de ældre arbejder, der er blevet til uden trykte forlæg og med djærv sammenstilling af flere stingarter.

Bogen slttes med en fyldig fortegnelse over tekstillitteratur af både teknisk og kulturhistorisk indhold, som kan give anledning til dybere studium.

Sproget genspejler den begejstring og indlevelsesevne, som har kendetegnet håndarbejdsundervisningen ved vore højskoler, og som er et særkende for vort land. Laura Halkjær har selv stået i centrum af denne udvikling igennem en år-række, og hendes erfaring i formidlingen fremgår klart.

Hanne Frøsig Dalgaard.

Sognefoged i Stavnsholt Lars Nielsens

dagbog (1771) 1789-1794

Udgivet af Landbohistorisk Selskab ved Jørgen Dieckmann Rasmussen. Under tilsyn af Claus Bjørn. Kbh. 1978. 87 s. Kr. 66,40. ISBN 87-7526-077-1.

Sognefoged Lars Nielsens dagbog er nummer to i den række af bondedagbøger, som Landbohistorisk Selskab agter at udgive. Der har tidligere været interesse for den, idet en af Lars Nielsens efterkommere, Højrepolitikeren Peder Hansen, allerede 1879-81 besørgede den udgivet under titlen: Familieminder og Erindringer fra Farum og Omegn.

Jørgen Dieckmann Rasmussen skriver, at blot ved sin eksistens har dagbogen betydning, idet den udgør et supplement til de i forvejen få og spredte skriftlige overleveringer, vi har efter danske bønder fra 1700-tallet. Men udover blot at gengive dagbogsteksten ord- og bogstavret bringer udgiveren en udførlig indledning, der udgør 30 sider. I den introduceres sognefoged Lars Nielsen og hans nærmeste familie for læseren, og der gøres rede for de fysiske rammer, landsby, sogn m.m., som Lars Nielsen agerede indenfor. Dette arbejde har krævet grundige arkivundersøgelser. Både indledningen og dagbogsdelen er forsynet med udførlige noter. Desuden findes et person- og et stedregister, som begge henviser til udgivelsens sidetal. Måske havde det været hurtigere at orientere sig, hvis der henvistes til originalens sidetal.

Stavnsholt, som ligger ca. 25 km nord for København, var krongods og hørte med til det københavnske rytterdistrikt, som blev udskiftet i 1775, så det er netop tiden omkring landboreformerne, der afspejles i dagbogen. Desværre er der en lakune i dagbogen for selve udskiftningsåret. Lars Nielsen var taxeringsmand i Københavns og Frederiksborg amter, og honorarerne herfor udgjorde en væsentlig del af hans indtægter. Desuden var han lægdsmand og sognefoged i Stavnsholt 1775-1817. Disse offentlige hverv har især haft udgiverens interesse, og han bringer i indledningen en gennemgang af sognefogedinstitutionens udvikling, som også kan have interesse uden for bondedagbogs-læsernes kreds.

Om indholdet skriver Lars Nielsen selv således: »Lars Nielsen i Stavnsholt haver hær optegnet noget af hans levnesløb -- Saasom ændre i hukommelsen [!] som ikke tages i pænnen lætteli glemmes og er det ofte baade skade og skam«. De begi-

venheder og emner, Lars Nielsen på den måde har ønsket at huske, er yderst forskelligartede. Ud over de allerede nævnte oplysninger om hans offentlige hverv kan nævnes, at Lars Nielsen vedrørende driften af landbruget har nedskrevet mange af sine overvejelser af forholdet mellem hans egne erfaringer og almindelig skik og brug, og ligeledes virkningerne af de vejledninger i at forbedre landbruget, som netop udsendtes i de år. Til oplysningerne om landbrugsdriften knytter sig et godt pris-historisk materiale. Læseren får indblik i en københavnsbondes markedsrettede økonomi med produktion af typiske specialvarer som f. eks. svin, kartofler og kirsebær. Netop det store antal frugttræer var almindeligt i de kongelige amter, og kirsebærrene var en særdeles vigtig indtægtskilde for Lars Nielsen. Denne økonomi medførte talrige rejser til København, hvor store dele af indtægterne blev brugt til luksusindkøb af f. eks. sølvgenstande, og man mærker Lars Nielsens utilfredshed, når vejene havde været ufremkommelige på grund af vejret. I det hele taget er Lars Nielsens indkøb af indbo, køkkentøj og andre forbrugsvarer meget oplysende, ikke mindst de indkøb af madvarer, der foretages i anledning af hans børns bryllupper.

Jørgen Dieckmann Rasmussen skriver, at Lars Nielsen fremstår som en selvbevidst bonde, der både var selvstændig i handling, og som kunne ræsonnere og endda skrive dagbog, men at han må betragtes som atypisk, da disse egenskaber ikke fandtes blandt 1700-tallets bønder efter gængs historieopfattelse. Men det er netop de egenskaber, som kendetegner københavnsbønderne. Af dagbogsnotaterne kan man se, at Lars Nielsens børn allerede fra 6-års alderen var med til at handle i København og allerede da havde lært en vis form for selvstændighed. Det vil sige, at det var færdigheder, der vurderedes højt, og som opøvedes fra tidlig alder.

Jørgen Dieckmann Rasmussen mener at kunne se, at Lars Nielsen har stået isoleret både socialt og økonomisk i forhold til de andre bønder, mens man hos en anden dagbogsskriver, Chr. Andersen i Nørre Tulstrup, ligeledes udgivet af Landbohistorisk Selskab, får indblik i, at der samarbejdedes. For det første var de to bønders

produktionsform forskellig og deres interessesfærer og dermed emnebehandling så forskelligartede, at de kun vanskeligt lader sig sammenligne, selv om de begge drev handel. For det andet er det en af de store vanskeligheder ved at arbejde med dagbogsmateriale, at man ikke ud fra de emner, der nævnes i en dagbog, kan slutte modsætningsvis, at hvad der ikke nævnes, det er heller ikke gået for sig. Det kan det meget vel have været, og faktisk kan man fornemme, at Lars Nielsen samarbejdede med de andre bønder, – ikke på produktionssiden i landbruget, men med hensyn til afsætning af varerne. F. eks. fremgår det, at Lars Nielsen havde studeplads i København i fællesskab med andre bønder.

Men som Jørgen Dieckmann Rasmussen påpeger, skal man være sig mod at tegne et alt for stereotypt og unuanceret billede af »den danske bonde«, hans vilkår og muligheder på stavnsbåndets tid. Denne udgivelse, der opererer på mikroplan, er et vigtigt bidrag til at belyse en bestemt egn, og sammenholdt med andre kilder fra samme egn er den med til at nuancere tidligere tiders forgrovede generaliseringer.

Lisbet Holtse.

Uffe Hansen:

Bakkefolk og Bakkeminder

Forlaget Hamlet, 1977. 207 sider, ill. Pris: kr. 255. ISBN 87-7321-035-8.

Det er en meget forelsket skildring af Dyrehavsbakkens historie, skrevet af Uffe Hansen, der i en årrække har været ansat ved dette gamle, folkelige forlystelsescenter. Fortælleglæden og iveren efter at få alt med er så stor og så varm, at man virkelig kommer til at holde af dette værk, selvom det ret beset nok havde været en god idé, om en eller anden havde løbet manuskriptet igennem for at bistå den debuterende kulturhistoriker med at administrere det vældige stof, han har haft til sin rådighed. I visse kapitler snubler anekdotiske beretninger, lange citater og forfatterens egne kommentarer næsten over hinanden, men man overgiver sig, imponeret som man bliver over alt det, Uffe Hansen selv har samlet og som han har læst sig frem til i både gamle og nye kilder.

Mest nyt kommer der nok frem i hans skildring af Christian Nielsen (1915-1973), landskendt som professor Tribini. Han debuterede som tryllekunstner, da afholdslogen »Arbejdernes Lykke« i 1931 holdt juletræsfest i selskabslokalerne »Concordia« på Nordre Fasanvej i København. Allerede 1935 debuterede han på Bakken. Det var som klovn i varieté »Alkazar«, og 1948 fik han sin første bevilning som selvstændig teltholder på Bakken, som han skuffet og trætet forlod efter sæsonen 1971. Som Uffe Hansen skriver: »Tribini's varieté var den sidste gøglerforretning på en Dyrehavsbakke, der nu er domineret af spillehaller og restauranter«.

Billederne i værket er mange. Der er ca. 380, hvoraf kun godt 10 er i farver – og de sort/hvide desværre gennemgående er blevet lidt mere sorte end godt er. Adskillige af billederne har ikke tidligere været publiceret. Uffe Hansen har fundet dem frem i private samlinger og offentlige arkiver og biblioteker. Og det er værd at bemærke, at alle billederne – uden undtagelse – er forsynet med udførlige kildeangivelser og naturligvis også med fyldige og beskedgivende billedtekster.

Uffe Hansen har ydet et fortjenstfuldt bidrag til Bakkens historie.

lørn Piø.

Inge Adriansen:

Juleskikke på Als og Sundeved

Ill. af Peter Nielsen. Andreas Clausens Boghandel, Sønderborg. 1980. 107 sider. Pris: kr. 40. ISBN 87-87379-10-4.

Det er en yderst elskværdig og net bog, Inge Adriansen har skrevet og samlet. Hun har først og fremmest taget sit udgangspunkt i det materiale, der findes på Museet på Sønderborg slot, hvor hun selv er museumsprædagog, men hun har suppleret det med trykt erindringsstof og med optagelser indsendt til Dansk Folkemindesamling i København. Og hun ikke bare beskriver og fremlægger de alsiske og sundevedske traditioner. Hun sætter dem også ind i en kulturhistorisk sammenhæng.

En kyndig og let læselig fremstillingsform har altid været Inge Adriansens store force. Det er derfor også en fryd at læse

sig igennem denne bog, hvis sidste halvdel iøvrigt består af 8 juleerindringer skrevet af 8 nulevende kvinder og mænd. De er udvalgt sådan, at man får noget at vide om julen i forskellige miljøer, og det er naturligvis et yderligere plus ved bogen. Det er det også, at hun har givet meget udførlige opskrifter på julemad og julebag og gode anvisninger på, hvordan man legede de forskellige julelege.

Iøvrigt ser anmelderen til sin store overraskelse, at den nu afdøde Mogens Lebech i 1966 skal have skrevet en bog om Julemessen. Og det må vel siges at være en fornøjelig trykfejl for Julenissen.

lørn Piø.

Jens Anker Jørgensen:

Jorden og slægten

En indføring i folkevisens univers. Tabula/Fremad 1976. 144 sider. Pris: kr. 12,75. ISBN 87-557-0745-9.

Erik Dals bog Nordisk folkeviseforskning siden 1800 (1956) blev anmeldt af Villy Sørensen i tidsskriftet Vindrosen, hvor han skriver, at hvis man nu kan sige, at forsøget på at se folkevisen som en historisk genre er gjort, så kan det være en opgave for »vor tid, der dog måske har en lidt mere nuanceret forståelse af digterisk symbolik, at påvise hvor meget de fortæller om mennesket, ikke blot i middelalderen«. Og det gjorde Villy Sørensen så selv i sin bog Digtere og Dæmoner (1959) i kapitlet Folkeviser og forlovelser. Heri ser han viserne som almene udsagn om mennesket, og – fortsætter Jens Anker Jørgensen – »han har derved givet dem fornyet aktualitet, men man kan nok mene, at han ser bort fra nogle historisk betingede fænomener, der kunne have forenklet en række af tolkningerne«.

Det er dét Jens Anker Jørgensen nu vil råde bod på med sin bog. Villy Sørensen er »ubekymret om den samfundsorden, som viserne hører til i og beskriver«, og det er hans svaghed.

Men Jens Anker Jørgensen's svaghed er, at han end ikke orker at have en mening om, i hvilke(t) af de middelalderlige århundreder viserne er opstået, og han tager heller ikke stilling til de forskere, der me-

ner, »at viserne ikke er ret meget ældre end de første sikre tegn på deres tilstedeværelse«, altså i 1500-tallet. Han skriver: »Man har argumenteret med stor energi og opfindsomhed om disse spørgsmål, men ingen bevisførelse har været stærk nok til at slå de andre af marken«.

At netop Jens Anker Jørgensen giver helt op over for disse kronologiske spekulationer må imidlertid undre, for for ham er det af afgørende betydning for hans ræsonnementer, at visernes »ideologiske univers« skal forstås på baggrund af den samfundsorden, der var herskende på visernes »opståelsestid«. Men er det 1100-tallet, 1200-tallet eller 1300-tallet? Man kan nu engang ikke bare slå ud med armene og tale om den middelalderlige samfundsorden.

Men i middelalderen lever altså middelaldermennesker, og det gør der også i 1800-tallet: »Mental tid går langsommere end historisk tid. Det varer meget længe, før alle grupper i en kulturkreds har forladt et en gang etableret bevidsthedstrin, og selv når det er sket, vil det givne niveau altid eksistere som en etage i bevidstheden, der kan blive aktuel igen ved mere eller mindre omfattende tilbageslag. Det er en slags bevidsthedsarkæologisk ekspedition, man kan komme med på i denne bog; men ekspeditionens formål er først og fremmest at orientere sig i folkevisernes ideologiske rum, ikke at finde de nøjagtige tidspunkter for, hvornår det er blevet befolket og forladt. Når der undertiden indrages historisk stof, lovtækster o. lign. i fremstillingen, er det derfor ikke så meget for at forankre viserne i en historisk virkelighed, som for at udbytte forståelsen af de tænke- og handlemåder, man møder i viserne«.

Og det er jo ganske fiffigt formuleret. Hermed har han sagt: Kære venner, I er bare en flok pedanter, hvis I vil fange mig i historiske og kronologiske vildfarelser. Folkevisen er og bliver en middelalderlig genre – og »genren er med sine strenge stofmæssige og stilistiske love en måde at se verden på, på en gang briller og skyklapper – eller rettere, en given bevidsthedsudvikling finder sit udtryk i bestemte gener, som sprænges eller forlades, når der sker skred i bevidstheden«.

Indtil begyndelsen af vort århundrede var folkeviserne levende, men så kom »skredet i bevidstheden«: »Folkevisen er i dag ikke mere en levende genre. Selv om man indtil de allerseneste år har kunnet finde visesangere, der havde middelalderlige viser i tilsyneladende ubrudt folkelig tradition på deres repertoire, så er det så svage rester, at det er uden betydning«. Uden betydning for hvem? For sangerne har de betydning.

Det er Jens Anker Jørgensens erklærede mål at ville skildre folkevisens univers som et produkt af den middelalderlige samfundsorden, og han understreger, at »folkevisen ikke er en samfundsgruppe, men en litterær genre«, men »genren ... er en måde at se verden på«. Derfor mener han rent faktisk, at man kan bruge de siden Renæssancen og indtil begyndelsen af vort århundrede overleverede folkeviser som ret så autoritative kildekrifter, der kan belyse middelaldermenneskets univers, ikke bare de middelaldermennesker, der lever i vore oldeforældres mentale underetage, men også de rigtige middelaldermennesker i den rigtige middelalder.

På en måde virker Jens Anker Jørgensens bog som en pedantisk socialhistorisk videreførelse af det langt mere litterært-visionære synspunkt, som Villy Sørensen gav udtryk for: at beskæftige sig med hvad folkeviserne fortæller om mennesket – ikke blot i middelalderen.

Villy Sørensen sidder godt og sikkert på én stol – spørgsmålet er blot, om man kan lide møblementet. Jens Anker Jørgensen har sat sig mellem to stole. Han vil som bevidsthedsarkæolog afdække den mentale middelalder i mennesket. Og det er naturligvis en ærlig og regulær sag, men da denne mentale middelalder er skabt under en konkret middelalderlig samfundsorden, må han samtidig lege middelalderhistoriker. Han vil nemlig også sige noget konkret om samfundsforholdene i den konkrete middelalder. Hans udgangspunkt er stadig folkeviserne selv, men hvad de har at sige herom, søger han at dokumentere ved hjælp af lovtækster og andre middelalderkilder.

Som bevidsthedsforsker er han kun interesseret i den mentale middelalder, men som bevidsthedsarkæolog skitserer han

trods alt også menneskets univers i den historiske middelalder. Det første er en god idé – og det var vel trods alt også den. Villy Sørensen havde – den anden er der al mulig grund til at sætte et stort spørgsmålstegn ved, for folkeviserne er ikke så pålidelige middelalderkilder, som man skulle tro – men det er et forhold, som Jens Anker Jørgensen ikke vil tage stilling til. Han er til syvende og sidst bevidsthedsforsker.

lørn Piø.

Erik Dal: Samlet og spredt om folkeviser

Fagmandens, bibliografens og samlerens efterskrift til Nordisk folkeviseforskning siden 1800 (1956). Odense universitetsforlag, 1976. 59 sider, ill. (= C. C. Rafn-Forelæsning Nr. 4). ISBN 87-7492-188-6.

Det er vel aldrig hændt før, at en forsker i sin bedste alder forlader et af sine specialeområder så effektivt, at han ikke blot sælger alle sine fagbøger inden for emnet, men også udgiver en bog, hvori han over for den »dannede almenhed« tager afsked med det, der engang var næsten halvdelen af hans liv.

En sådan forsker er Erik Dal. I 1976 solgte han hele sin meget fine samling af folkeviselitteratur til Odense universitetsbibliotek, der var særligt interesseret, idet man stod over for oprettelsen af det i dag særdeles aktive Laboratorium for folkesproglig middelalderlitteratur ved Odense universitet.

1976 blev så at sige Erik Dals skæbneår: afslutningen af 12-bindsværket Danmarks gamle Folkeviser betragter han selv som sin sidste opgave inden for viseforskningen. Hans sidste indsats bestod i at administrere færdiggørelsen af register- og melodibindene. Samme år inviterede Odense universitet ham til at holde en festforelæsning i forbindelse med et internationalt symposium. Emnet var Oversættelser af nordiske folkeviser. Forelæsningen er trykt i den foreliggende bog. Det er et ægte Dal-bidrag til viseforskningen: ud fra et stort overblik og med en enorm detaljeviden præsterer han et elegant essay – han kalder det selv en »improvi-

sation« som »måtte skrives, mens bøgerne endnu var i huset«.

Bogen indeholder også hans »Egen visebibliografi 1950–1978« – at der kan stå 1978 i en bibliografi fra 1976 skyldes, at han havde en lille forskningshistorisk afhandling liggende i manuskript. »Det kan endnu ikke siges, hvor dette bidrag skal fremkomme«, skriver den omhyggelige Dal. Det kan nu oplyses, at afhandlingen, Francis James Child and Denmark after the death of Svend Grundtvig 1883, blev Dals bidrag til Tradisjon og samfunn. Festskrift til professor Olav Bø. Oslo-Bergen-Tromsø 1978.

Dal afslutter sin bog med et »privat essay« om, hvordan hans samling af folkeviselitteratur er blevet til.

Alt taget i betragtning er det en usædvanlig bog. Et utraditionelt farvel til folkeviserne, skrevet af en 54-årig forsker, der nu er administrator ved Det danske Sprog- og Litteraturselskab. Og der har han i 1978–79 besørget et fotografisk genoptryk af den anden store videnskabelige viseudgave herhjemme, H. Grüner-Nielsen: Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530–1630, I–VII (1912–31).

Joh. Erik Dal er stadig en nyttig mand for viseforskningen.

lørn Piø.

The Types of the Scandinavian Medieval Ballad

A descriptive catalogue. In collaboration with Mortan Nolsøe and W. Edson Richmond edited by Bengt R. Jonsson, Svale Solheim and Eva Danielson. Svenskt visarkiv, Stockholm & Universitetsforlaget, Oslo-Bergen-Tromsø. 1978. 329 sider. (= Skrifter utg. av Svenskt visarkiv 5, også = Institutet for sammenlignende kulturforskning, Oslo, Serie B: Skrifter LIX). Pris: Nkr. 85. ISBN 82-00-01654-4.

For første gang i den nordiske folkeviseforsknings historie er det nu blevet muligt og bekvemt at få et fuldstændigt overblik over og indblik i den samlede balladetradition i Norden. Indholdet af de enkelte visetyper refereres, og der gøres rede for større variationer mellem de enkelte landes tradition. Det er et imponerende ar-

bejde. 838 visetyper, som tilsammen tegner sig for et sted mellem 15.000 og 20.000 visenedskrifter, er blevet nøje gennemgået og stillet op i følgende system: A. Trylleviser (75 typer), B. Legendeviser (37), C. Historiske viser (41), D. Ridderviser (441), E. Kæmpeviser (167) og F. Skæmteviser (77).

Udgiverne har altså foretrukket den traditionelle inddeling, som vi herhjemme kender fra den af Svend Grundtvig påbegyndte udgave Danmarks gamle Folkeviser I–XII (1843–1976), der dog ikke medtager skæmteviser. De er til gengæld udgivet af H. Grüner-Nielsen i Danske Skæmteviser (Folkeviser og litterær Efterklang) efter Visehaandskrifter fra 16.–18. Aarh. og Flyveblade (1927–28) og af E. Tang Kristensen i Et hundrede gamle skjæmteviser efter nutidssang (1903).

Typekatalogen er naturligvis forsynet med mangfoldige indgange. Man kan tydeligt mærke, at det er trænede arkivforskere, der har udtænkt dette værk, hvis udgivelse iøvrigt er blevet støttet af Norges almenvitenskapelige forskningsråd.

Netop fordi det er så praktisk tilrettelagt, slår det én, at udgiverne har udeladt nogle få viser i DGF, fordi de er efter-middelalderlige. Hvis dette kriterium blev gennemført konsekvent, ville det have betydet at langt flere af DGF-viserne burde have været udeladt, f. eks. Agnete og Havmanden (DGF 38), som formentlig er digtet i slutningen af 1700-tallet, og den er med i katalogen. Når udgiverne har lagt så megen vægt på, at dette værk også skal være en konkordans til de eksisterende videnskabelige udgaver, havde det nok været mere rimeligt at medtage alle viserne i DGF – uden diskussion. Denne indvending vedrører dog ikke den kendsgerning, at katalogen er et uundværligt hjælpemiddel for enhver folkeviseforsker. Der gøres nemlig omhyggeligt rede for, hvilke viser man har udeladt.

Hovedudgiveren Bengt R. Jonsson håber i sit forord, at vi i Norden kan stå sammen om at bruge de nye typebetegnelser. Han foreslår forkortelsen TSB, men burde nok snarere have foreslået TSMB. Ordet Middelalder er altså faldet ud. Det vil dog dukke op igen, når de svenske og norske paralleludgaver til DGF udkommer. De vil

blive forkortet hhv. SMB og NMB. Det fremgår af forkortelseslisten i TSB!

lørn Piø.

Modspil

Tidsskrift for musik, politik, kritiske musikstudier, kritisk musikpædagogik, nr. 3. Publimum 1978. 96 sider. Kr. 32. ISSN 0105-9238.

Modspil nr. 3 er et temanummer, der ud over anmeldelser, debat og kommentarer rummer to store artikler om 'folkelig og politisk visesang i dansk historie'. Svend Nielsen lægger ud med 'Når visen får brod. Om nidviser, smædeviser, drilleviser og protestsange: Et våben for de svage i samfundet'. Dernæst følger Jens Henrik Koudals 'Klassekamp på vers: Politisk visesang omkring feudalismens krise i Danmark i første halvdel af 1500-tallet'.

Svend Nielsen bevæger sig ubesværet og veloplagt mellem 1586 og Berlingskekonflikten i 1977 i sin skildring af visen som et ofte politisk våben for udbyttede og undertrykte befolkningslag som oftlakende landarbejdere, menige søfolk og nutidens industriarbejdere. Afsnittet om den såkaldte 'individuelle kritikviser', vendt mod medlemmer af de undertryktes egne rækker – i forbindelse med f. eks. ulykkelige kærlighedsforhold – hører selvsagt med til billedet af de udbyttedes dagligdag. Alligevel havde artiklen nok stået stærkere, hvis den udelukkende havde koncentreret sig om det punkt, hvor den lægger de fleste af sine kræfter: disse befolkningsgruppers versificerede protest, når den var/er vendt mod autoriteter og magthavere. Artiklen er ikke desto mindre et virkelig vellykket bidrag til et ellers så forsømt område som historien om den folkelige protest og dens udtryksformer i Danmark.

Iøvrigt er denne artikel i 1979 blevet udgivet særskilt på forlaget 'Kragen' i følge med et kassettebånd, hvorpå findes 18 originaloptagelser af de ialt 23 viser med noder, som artiklen behandler.

Jens Henrik Koudal præsenterer – ved at gå til det overleverede visestof fra datiden – en ny og uprøvet indfaldsvinkel på de ellers flittigt behandlede og behandlingsmættede forløb omkring 'Grevens Fejde', omkring Skipper Klement og hans bonde-

hær og omkring den uudgrundelige kong Christiern 2. Jens Henrik Koudal lader den historiske baggrundsskildring for sin analyse af den politiske visesang fra starten af 1500-tallet fremstå ret så entydig og uproblematisk: Der var de og de samfundsgupperinger; de besad den og den magt; de udkæmpede en klassekamp på livet, fordi det feudale samfund på daværende tidspunkt var inde i en dyb krise. Det er meget muligt, at det var sådan. Men vi ved ikke så forfærdelig meget om disse spørgsmål (endnu). Imidlertid argumenteres der overbevisende for, at der på dette punkt i Danmarkshistorien opstod en helt ny type af politisk visesang, og artiklen er i det hele taget et godt eksempel på, hvorledes der kan skrives både letlæst og vedkommende historie ud fra en marxistisk grundholdning. Der er ingen begrebsgymnastik. Fagjargon er luget væk. Ydermere er artiklen i sjældnen grad veldokumenteret.

Modspil nr. 3 er spændende læsning . . .

Henrik Stevnsborg.

Jutta Bojsen-Møller og Annette Rosenlund: Ole Kollerød – forbryder og oprører

Samleren 1979. 265 sider. Pris: kr. 59,50.

Jutta Bojsen-Møller og Annette Rosenlund har skrevet speciale i faget dansk ved Københavns Universitet om mølleren, tyven og morderen Ole Pedersen Kollerød, som blev henrettet i 1840. At de har valgt sig dette emne skyldes, at de i Kollerøds bevarede selvbiografi finder 'et enestående vidnesbyrd om underklassens liv og bevidsthedsformer i begyndelsen af 1800-tallet'. Som led i disse års 'Ole Kollerød-bølge' har Samlerens forlag nu udgivet dette speciale i en bearbejdet form.

'Kun' ca. en trediedel af bogen er afsat til det forskningsfelt, der er forfatterens egentlige, d. v. s. det danskfaglige. Her er de tydeligvis på hjemmebane. Gennemgangen af Kollerøds levnedsskildring samt af hans billedproduktion præsenterer sig som en kompetent og indsigtfuld vejviser til Kollerød-biografien, ligesom navnlig analysen af skillingsviserne om Ole Kollerød synes et vellykket afsnit.

Langt hovedparten af den øvrige frem-

stilling er derimod tæt knyttet til det specifikt historiske forskningsområde. Sådanne tværfaglige studier er en god ting – under den udtrykkelige forudsætning, at der i sidste ende surres en holdbar tråd om *alle* de berørte fagområder. Dét er desværre ikke tilfældet med denne bog om Ole Kollerød som forbryder og oprører. Det helt centrale afsnit om karakteren af det danske samfund i 1800-tallets første halvdel er, præcis som bogens kapitel om det datidige retsvæsen, blevet til på basis af 'traditionelle' borgerlige fremstillinger, som dernæst er 'frisket op' med et marxistisk begrebsapparat. Metoden er praktiseret før, hvilket dog ikke gør den mere acceptabel. For konsekvensen bliver meget nemt – som i dette tilfælde – at postulat føjes til postulat, alt imens der tegnes et meningsløst forgrovet billede af en kompliceret virkelighed.

Som et højt iøjnefaldende eksempel på, at bogen end ikke ud fra sine egne marxistiske præmisser er på sikker grund, kan nævnes dens holdning til spørgsmålet om overgangen fra feudalisme til kapitalisme. Om dette spørgsmål har der blot inden for det sidste tiår foregået en yderst kompliceret forskningsdebat i såvel øst- som vesteuropæiske fagtidsskrifter og litteratur iøvrigt. Debatten er umulig at resumere her, men det kan fastslås, at denne problematik, og i det hele taget periodiseringsproblemet inden for marxistisk historieskrivning, på langt nær er afklaret. Bogens kategoriske begrebsanvendelse på dette punkt må derfor ikke blot forundre, men også vække til mistillid. Så meget mere som litteraturlisten ikke lader formode, at der er gjort et seriøst forsøg på at opnå overblik over denne problemstilling, som forfatterne ydermere selv har trukket påfaldende frem i deres bog.

Ligeledes er det trist, at et begreb som 'merkantilisme' anvendes uden hensyntagen til, at der også på dette punkt har løbet en efterhånden 50-årig international forskningsdebat; en debat der ikke til dato har tilvejebragt en entydig definition af begrebet.

Hyppigt bydes man på en noget ufor-døjelig grovkost, når forfattere inden for de humanistiske videnskaber skriver ud fra en marxistisk indfaldsvinkel. På denne bag-

grund er den sproglige formulering i Jutta Bojsen-Møller og Annette Rosenlunds Ole Kollerød-bog opmuntrende god, men hver mands læsning bliver det nu under ingen omstændigheder.

løvrigt er bogens undertitel lidt overraskende. Omend usædvanlig velformuleret og højtbevaget var Ole Kollerød uden ringeste tvivl 'forbryder'. Men 'oprører'? Hans selvbiografi er ikke noget politisk manifest; ej heller var han selv en Robin Hood-skikkelse, som stjal fra de rige og gav til de fattige og som sigtede mod en omfordeling af samfundets goder.

John Christensen og Henrik Stevnsborg.

Ingeborg Christmas-Møller:

På fattighuset

Greve Hospital og andre fattighuse på landet i 1700- og 1800-tallet. Nationalmuseet 1978. Kr. 58,50. ISBN 87-480-0180-5.

Fattig i Danmark

En beretning om 50 års forsorg og fattigdom i Danmark. Af Knud Vilby i samarbejde med Kjeld Sørensen. Gyldendal 1978. 426 sider. Kr. 92,00. ISBN 87-01-66521-9-01-1.

Den ydre anledning til fattigdomsforskning i Danmark set i historisk belysning har hidtil i temmelig høj grad været præget af tilfældighedernes spil.

Harald Jørgensen nævner i sit hovedværk »Det offentlige fattigvæsens historiske udvikling i Danmark«, at han fik overdraget opgaven i 1931, idet bestyrelsen for det nyoprettede institut for historie og samfundskøkonomi ønskede at tilvejebringe en række undersøgelser over arbejderklassens sociale og økonomiske forhold i sidste halvdel af 1800-tallet. Resultatet blev en solid oversigt over lovgivning, central- og lokaladministration, samt udvalgte – såkaldt typiske – eksempler på, hvordan den fungerer i praksis på land og i by.

Efter en længere pause er der i de seneste år udgivet en række mindre oversigter og afhandlinger, der tager deres udgangspunkt i lokale arkivalier, gamle bygninger, udstillinger og lignende. Som eksempler nævnes »Fattiggården. Træk af fattigforsorgens historie i Svendborg«, der knytter an til det lokale museum, og »Fattig-

væsenet i Sønderjylland«, der er et katalog udarbejdet i forbindelse med en udstilling på landsarkivet i Åbenrå. Begge er fra 1976.

Der er også ydre anledninger til de to nye større undersøgelser omkring fattigdom, der skal anmeldes her. Ingeborg Christmas-Møller (ICM) har skrevet en bog, der tager sit udgangspunkt i en af Fri-landsmuseets dengang kommende bygninger: Greve Hospital. ICM har dog givet meget mere end en vejledning for museets gæster.

Forfatteren har i sit forord formuleret en meget træffende beskrivelse af indholdet. Hun nævner, at bogen nærmest skal betragtes som en række essays med oplysninger, overvejelser og ikke mindst spørgsmål, der ikke altid umiddelbart kan besvares. Måske mangler der forskning og indsamling, eller måske skyldes det, at samfundet har ønsket at sløre svarene.

Jeg synes, at ICM har lavet en meget inspirerende og spændende indføring til et problemområde, som optager mange. ICM håber, at bogen vil finde anvendelse i undervisningssammenhænge, og det kan jeg kun anbefale. Pædagogisk set hæver den sig højt over flertallet af populære folkloristiske og etnologiske værker. Det er en bog, jeg kan lære noget af. Den er forholdtvis nem at finde rundt i, begreberne beskrives, opsætningen er afvekslende med tekst, billeder, skemaer, tegninger og oversigter imellem hinanden. Desuden en forbilliget kommenteret litteraturliste, der også medtager skøn- og børnelitteratur, en oversigt over kilder, relevante museer og AV-midler. Illustrationerne fortjener en særlig kommentar og berømmelse, fordi det desværre endnu ikke er så almindeligt at møde værker, hvor kildekritik og faglig holdning også omfatter billederne og ikke blot de skrevne kilder.

Selv om bogen måske især sigter på de ældre skoleklasser og kulturhistorisk interesserede uden specielle forudsætninger, vil jeg fremhæve, at den i høj grad også vil kunne bruges inden for forsker- og indsamlerkredse, hvadenten det drejer sig om folk med tilknytning til arkiver, museer eller universiteter.

Det vil være »urealistisk at mene, at vi kan forstå den forgangne tid helt på dens

egne præmisser«, skriver ICM. Hun søger dog ligesom Harald Jørgensen at lægge vægt på de dominerende træk, det generelle og typiske i udviklingen gennem 1700- og 1800-tallet. Læseren opfordres så til selv at sammenholde de skildrede tilstande med lignende forhold i dag.

Her tager journalisten Knud Vilby et andet udgangspunkt i den bog, han har skrevet i samarbejde med historikeren Kjeld Sørensen. Han efterlyser et hovedværk, og ikke blot enkeltundersøgelser og enkeltberetninger, »som kan være med til at skabe forståelse for den situation, vi står i i dag i det danske samfund«. De ser altså fortiden som et redskab til at forstå og gribe ind i nutiden, for derved at skabe en bedre fremtid.

Den ydre anledning var i dette tilfælde Kofoeds skole, der havde eksisteret i 50 år i 1978, og dette afspejler sig nok i, at de private sociale institutioners arbejde gives mere plads og anerkendelse end helt rimeligt er.

Som kampmiddel, der vil skabe offentlig opinion og pression, sigter bogen vel på at blive anvendt af bl. a. journalister, politikere, socialarbejdere, institutioner, vælgerforeninger og andre grupperinger, der aktivt beskæftiger sig med sociale problemer. Derimod er dens primære læsere næppe heller de kulturhistorisk interesserede, og, hvad der måske er nok så bemærkelsesværdigt, heller ikke de sociale tabere selv.

Det ville være en let sag at kritisere bogen for at være uvidenskabelig i gammeltdags forstand, men det ville være et forfejlet bedømmelsesgrundlag efter min opfattelse. Bogen er, som alle andre publikationer, et redskab, den udtrykker det blot eksplicit. Spørgsmålet er så, om redskabet også er vellykket, og her er jeg skeptisk. Den kan ikke fungere som håndbog. Dertil er den alt for omfattende (426 sider) og uoverskuelig, uden registre og med litteraturhenvisninger, der kan være svære at verificere. Der er tale om fremlæggelsen af en stor materiale-mængde og et temmelig indforstået begrebsapparat, der vil være besværligt for mange aktive socialarbejdere og ikke mindst udelukker de sociale tabere selv. Selve ideen med at sammenstille en overordnet historisk-økonomisk

fremstilling med nogle folkelige beretninger synes jeg i princippet kan være både inspirerende og spændende også fagligt set. Men fremstillingen skæmmes af alt for mange pegefingre og unuancerede konklusioner. Her overlades ingen tolkninger til læseren selv.

Også i denne bog er billederne interessante, men hvor kunne forfatterne dog lære meget af ICM! Alene et årstal på alle fotografierne ville have været en god start.

Jeg vil gætte på, at »Fattig i Danmark« snarest vil blive læst af borgerlige mellem-lag og her især akademikere, der på forhånd er vant til denne form for debatliteratur. Ad denne indirekte vej kan forfatterne naturligvis også nå frem med deres ønske om at aktivere, men der er en stor fare for, at de først og fremmest kommer til at bekræfte allerede eksisterende indignation.

Det er synd for de mange levende og vedkommende beretninger fortalt af folk, der har følt på deres krop, hvordan 50 års forsorg og fattigdom i Danmark har kunnet komme til udtryk. Disse erfaringer taler til et stort publikum.

Efter alle de nævnte forfatteres mening er der naturligvis mange undersøgelsesmuligheder, der ligger og venter på interesserede indsamlere og forskere. Studiet af fattigdom nyder godt af, at emnet opleves som et problem, der kan engagere mange kredse. For mig at se er der heller ikke nogen tvivl om, at vi her står over for et af 80'ernes populære arbejdsområder. Tilsyneladende har forskerne forladt den traditionelle og snævre opfattelse af fattigdom som økonomisk og materiel knaphed. I stedet er kommet en relativ definition, der betoner begrænsningen af muligheder og indflydelse, og fremhæver mindreværd og ydmygelse. Med min egen formulering vil jeg betegne den som fattig, der har, får og opfattes som mindre end andre i et samfund. Netop ud fra disse relativistiske opfattelser af fattigdom forekommer det mig bemærkelsesværdigt, hvor lidt forfatterne hidtil har overvejet de etiske problemer omkring temaet. Det er som om målet hel- liger midlet. Dette bør nok diskuteres alvorligt i faglige kredse. Ved at prioritere studiet af fattigdomskultur skaber vi viden og bedre beslutningsgrundlag, men vi udleverer også mennesker, tolker deres

verden på vore vilkår og skaber afstand, ja måske endog ny fattigdom. Der ligger en fare i, at mellemlagene og de etablerede forsøger at skabe en slags indirekte tryk-
hed på tabernes bekostning. Fattigdoms-
kultur kan bruges som et skræmmebillede,
men den kan også fremstilles som noget
ekstotisk.

Britt Rørbye.

Hekse, heksetro og heksejagt

Dansk tekst ved Karin Lützen. Lademann
1979. Kr. 84,00. ISBN 87-15-08295-4.

Interessen for fænomenet »hekse« har vel aldrig siden de store hekseforfølgelses-
er tid i det 16. og 17. århundrede været større
end i dette årti. I 1972 holdtes en stor,
ikonografisk udstilling i Paris om hekse,
og i begyndelsen af 1979 fulgte Ham-
burgischen Museum für Völkerkunde efter
med en særudstilling »Hexen«. Et dansk
forlag har også ment, at der var basis for at
sende et værk om hekse på markedet, og
resultatet er blevet »Hekse, heksetro og
heksejagt«. Det er en gennemgribende
omarbejdelse ved Karin Lützen (heretter
KL) af en engelsk bog »An Illustrated
History of Witchcraft« af Peter Haining.

Det skal siges med det samme, at tek-
sten har vundet ved at blive omarbejdet.
Hvis den engelske originaltekst blot var
blevet oversat og sendt på det danske
marked, ville det have været en skændsel.
KL har gjort et stort arbejde ved faktisk at
skrive hele bogen om; selv titlen er blevet
ændret, men det var måske det eneste,
man ikke skulle have gjort. For det er en
billedbog om hekseri og trolddom. På bo-
gens 119 sider findes omkring 140 illustra-
tioner, flere over dobbeltsider, og dertil en
række oversættelser af dokumenter til for-
ståelse af hekseforfølgelsernes udvikling,
som f. eks. en del af Canon episcopi' gri-
bende brev til sin datter og vidneudsagn
fra processerne i Salem, Massachusetts.
Med den danske titel loves der mere, end
der er dækning for i teksten. Det er billed-
materialet, der er det væsentligste i denne
bog, og det er en gevinst for den danske
udgave, at omkring en fjerdedel af illustra-

tionerne fra den engelske udgave er blevet
udskiftet med andre og mere interessante.

Som en introduktion til emnet vil jeg
hævde, at bogen fungerer rimeligt godt.
Der er en klar disposition: heksefigurer før
heksejagten; tid; kætterforfølgelser; fra
kætterforfølgelse til heksejagt; hekse-
sabbat; heksejagt i Europa og U.S.A.; hekse-
jagt i Danmark; vort århundrede (med et
afsnit om forskernes teorier); kloge folk og
en efterskrift. Det er i detaljerne og sam-
menfatningerne, at bogen desværre gør et
noget ubearbejdet og uovervejende indtryk.

I KL's udmærkede gennemgang af en-
kelte forskeres teorier omtaler hun også
den engelske ægyptolog (ikke antropolog
som KL skriver) Margaret A. Murrays teori
om, at hekserne var dyrkere af en hedensk
frugtbarhedskult, som blev forfulgt af den
kristne religions uøvere. Hun skriver
(p. 94), at »skal Murrays teori betragtes fra
et historisk synspunkt, kan den afvises
med et skuldertræk, for hendes bevis-
førelse er unægtelig noget spinkel«. Allige-
vel får KL puttet Murrays teori halvvejs ind i
bogen, når hun p. 41 hævder, at »Man
mente, at heksesektens medlemmer var
inddelt i roder på 12 plus en leder«. Det er
korrekt, at man f. eks. i det danske mate-
riale kan finde udsagn om, at hekserne var i
roder, men at de var 12, er en af Murrays
teorier.

I afsnittet om Danmark bruges det meste
af pladsen på et referat af en af de kendte-
ste hekseprocesser i Vilhelm Bangs gengi-
velse fra 1896, nemlig den mod Maren
Splids fra Ribe. KL veksler mellem at kalde
hende Maren Splids og Maren Splid;
Maren var gift med Laurits Sørensen Splid,
og efter datidens skik benævnes hun med
genetiv af mandens navn og hed rettelig
Maren Splids. Det må undre, at netop
denne sag bliver fremdraget, da den er
atypisk på 2 væsentlige punkter. For det
første går sagen til øverste instans,
kongens retterting. Kun 1 % af de jyske
processer fra 1610 til 1690 kom til retter-
tinget (fra enevældens indførelse var det
Højesteret, der var øverste instans), ellers
blev de afgjort ved landstinget, hvortil der
var tvungen appel siden 1576. For det
andet fordi processen udspillede sig i en
by. Kun 15 % af alle hekseprocesser i Jyl-
land i det anførte tidsrum foregik i byer;

heksefølgelserne var et fænomen, der havde sit udspring i landsbyerne. Desuden bringer KL ganske roligt alle myterne om denne sag videre: at Maren Splids blev underkastet tortur, før hun blev dømt, og at hun blev udsat for vandprøven. Om det sidste er der i materialet ikke den mindste antydning, og om det første skal man tolke Herredagsdombogen meget tendensiøst, hvis man skal komme til det resultat. Men det er en konsekvens af, at KL benytter et arbejde fra 1896, og ikke er gået til den nyeste fremstilling af processen mod Maren Splids i »Dagligliv i Danmark i det 17. og 18. århundrede« fra 1969.

At processen er atypisk, kunne KL have overbevist sig om, hvis hun havde konsulteret de mange artikler i de lokalhistoriske årbøger, hvor amatørhistorikere med stor flid har afskrevet en meget stor del af de hekseprocesser, der var for landstinget i Viborg; i stedet for at opføre nogle af disse værker i litteraturlisten anfører KL Evald Tang Kristensens værk om »Danske sagn«, afdelingen om Djævlekunster og hekseri. Et storartet værk, men ikke brugbart, når man skal diskutere heksejagt. Sagnene er nedskrevet ca. 200 år efter heksefølgelsernes tid og ligner meget lidt de vidneudsagn, der blev afgivet under hekseprocesserne. Det får uheldige følger i afsnittet om heksesabbat, hvor KL p. 45 om stedet for heksesabbaten skriver, at »visse bjergtoppe blev anset for at være heksenes foretrukne udflugtssted: Hekla (= Hekkenfeldt på Island), Brocken (= Bloksbjerg i Harzen) og Blockula i Sverige, for at nævne de nordeuropæiske tinder«. Det, KL refererer, er en senere folketro og ikke udsagn fra hekseprocesserne. Der mødtes heksene på »Bierge lie« (en anmelderen ukendt lokalitet, sikkert i Jylland) og ved Troms kirke. Også det kunne være fundet i de lokalhistoriske årbøger.

KL's opfattelse af den katolske kirke er præget af visse fordomme. Man kan komme til at tænke på Shu-bi-duas kendte linie »de varme lande er noget lort«, som med den nødvendige omskrivning meget godt synes at kunne dække KL's mening om katolicismen, p. 22: »Den organiserede og effektive kætterjagt havde til følge, at albigenserne og valdenserne blev totalt udryddet, og således kvalte kirken på kort

tid nogle tanker, som kunne have bibragt den kristne lære en værdifuld og tiltrængt fornyelse«, og p. 58: »Heksetroen . . . blev grebet af mange, selv af dem, der burde vide bedre. De to store reformatorer Luther og Calvin troede på heksenes eksistens og prædikede mod dem, de var således ikke stort bedre end katolikkerne«. Til det sidste må jeg spørge: hvorfor skulle reformatorerne være bedre end katolikkerne. I det 16. og 17. århundrede troede ligeså mange på heksenes eksistens, som mange i begyndelsen af 1960'erne troede på stadig økonomisk vækst. Til albigensernes værdifulde fornyelse af den kristne lære må jeg mene, idet jeg helt tilslutter mig KL's forbehold m. h. t. viden om deres lære, at hun aldrig havde fået skrevet denne bog, hvis albigenserne havde sejret, idet den yderste konsekvens af denne var menneskehedens forsvinden fra jorden. Kun Gud tilhørte det gode, alt materielt var af det onde, deriblandt også den menneskelige forplantning. (Se Arno Borst: Die Katharer, Stuttgart 1953). Hvis man læser teksten til illustrationen p. 21 fra Samuel Clarks »Martyrology« (1651), får man at vide, at det er »Inkvisitionens mange torturformer, som blev brugt mod kætterne og senere hen mod heksene«. Torturmetoden på det nederste billede, hvor en mand sønderslides mellem 4 heste, som man kender det fra afbildningen af Ravailacs død, den person der myrdede den franske konge Henrik IV, blev kun brugt af verdslige myndigheder i højforræderi-processer. Men KL har ønsket at gennemføre sin holdning til den katolske kirke uden at konferere med nyere værker om Inkvisitionen. I en artikel i »Jordens folk« fra 1973 kunne KL med held fra en forsker, der i mange år har beskæftiget sig med inkvisitionen, have fået ajourført sin viden og rokket ved nogle af sine fordomme. Gustav Henningsen skriver p. 70: »Den spanske inkvisition var ret tilbageholdende med tortur som »bevismiddel«, og den holdt sig til få og anerkendte metoder, som ophejsning med bagbundne hænder og rebtortur«.

I sin efterskrift skriver KL p. 118: »og det er herskerne, godsejerne, der drager fordel af heksetroen. Ved at billige, at deres undersåtter vendte deres harme nedad, fik de afværget *ethvert* (anm. udhæ-

velse) oprør vendt mod dem selv«. Det er ikke korrekt. KL fremstiller sin opfattelse som en teori om hekseprocesser i Europa, og selvom det er rigtigt, at der ikke var bondeoprør i Danmark, så gik det ofte for sig ude omkring i Europa. Der var næsten kontinuerligt bondeoprør i Østrig fra 1525 til 1648; der var Jacquesier i Frankrig i 1560-61; Croquants-oprør i Frankrig 1593-95 og 1636 og Nu-Pieds-oprøret i Normandiet i 1639-40, og i England ledede en »Captain Pouch« et bondeoprør i begyndelsen af det 17. århundrede. Så rejser spørgsmålet sig, hvad KL mener med »ethvert oprør«? Klassekamp gik for sig dagligt over hele Europa; i Danmark kan man læse om arbejdsvægrørelser fra bøndernes side f. eks. i Benito Scocozzas bog »Feudalismen«, som KL har opført i litteraturlisten.

KL's bog veksler mellem uovervejede betragtninger og fine iagttagelser. Det er befriende at få slået fast p. 111-113, at »det er derfor en stor misforståelse at tro, at det var de kloge folk, der blev henrettet som hekse. Snarere tværtimod kunne man sige, for de kloge folk var på deres måde lige så ivrige efter at komme af med hekseene«.

Den fremførte detail-kritik skal ikke overskygge, at det på en lang række områder er en bog, man tager frem med glæde og kigger i. Jeg har fremhævet billedmaterialet, men også sin vurdering af forskernes teorier udviser KL en nøgternhed, der netop på dette område, hvor der er skrevet så utroligt meget sludder, er god at få forstand af.

Jens Chr. V. Johansen.

Danske Domme 1375-1662. De private domssamlinger

Ved Erik Reitzel-Nielsen under medvirken af Ole Fenger. I: 1375-1553; II: 1554-1569; III: 1570-1581. Det danske Sprog- og Litteraturselskab, I kommission hos C. A. Reitzels Boghandel A/S. København 1978-79. Henholdsvis 390, 359 og 424 s. Hvert bind koster kr. 402,60. ISBN 87-87504-76-6.

Bindene er smukke; typografien elegant og velovervejet; noteapparatet er helt eksep-

tionelt grundigt. Der er virkelig kælet for dette store projekt, som skal rumme en systematisk og bogstavret gengivelse af de henvendte 900 danske domme fra 1300- til 1600-tallet, der er bevaret i de private domssamlinger (til forskel fra dommene i de officielle retsarkiver), og som er planlagt til at skulle omfatte 6 à 7 bind.

Blandt argumenterne for at udgive disse domme hæfter man sig navnlig ved to: For det første hidrører dommene fra en tid, hvor de konkrete afgørelser fra først og fremmest de overordnede domstole i Danmark som retterting og landsting var en retsskabende faktor på lige fod med lovgivningen. Domstolene administrerede ikke blot det eksisterende lovstof. De bidrog også selv til at skabe retsregler, som trådte i stedet for eller udfyldte huller i lovstoffet. De private domssamlinger er anlagt og anvendt af folk, der i sin tid har haft brug for disse domstolsskabte retsregler som en rettesnor i deres daglige virke som dommere, embedsmænd etc. Herved bliver de private domssamlinger samtidens eget udvalg blandt domstolenes vigtige og præcedensskabende domme.

Netop dette, at der er tale om et udvalg, leder over i det andet argument for udgivelsen. At gøre Danmarks officielle retsarkiver tilgængelige gennem en udgivelse er på grund af opgavens blotte omfang et sandt sisyfosarbejde, et arbejde af sådanne dimensioner, at det med garanti ikke bringes til afslutning i løbet af det 20. århundrede. Ole Fenger pointerer ydermere i det præsentationshæfte, som Sprog- og Litteraturselskabet har udgivet i forbindelse med *Danske Domme*, at der alene er én acceptabel måde at gå til dette sisyfosarbejde på, nemlig gennem en kompromisløs, systematisk publicering af samtlige eksisterende domme fra en given retsinstant. Det nytter ikke at foretage en udvælgelse på basis af udgiverens subjektive, og tidsbundne, overvejelser over, hvilke domme der må karakteriseres som vigtige og hvilke, der kan affejes som lige-gyldige. Ejheller er det en metodisk farbar vej at udgive forkortede gengivelser af dommene, de såkaldte 'reger' (Ole Fenger, Landslov og retsbrug. *Danske Domme 1375-1662* og andre domsudgaver, København 1979 = Det danske Sprog- og

Litteraturselskab, Præsentationshæfte nr. 5). Her kommer de ca. 900 domme i de private domssamlinger imidlertid ind i billedet. De er – relativt – overskuelige i deres omfang. At udgive dem in extenso og meto- disk forsvarligt ligger derfor inden for det mulige.

Det er sikkert utopi, om et så sprogligt kompliceret værk som *Danske Domme* var helt uden lyder og fejl i gengivelsen af de originale forlæg. Alligevel virker det nu lidet betryggende, at der sågar i præsentations- hæftet, hvor omslagets side 2 og 3 er hel- ligt først gengivelsen af en original dom fra samlingerne og dernæst *Danske Dom- mes* 'version', findes uoverensstemmelser, som selv den ikke-gotisk skriftkyndige kan påvise. I dommens overskrift er bogstaver faldet ud, mens et andet er fejllæst.

At den påberåbte bogstavtro gengivelse måske ikke er så bogstavtro endda får dog være. Vigtigere er det mere principielle spørgsmål om det berettigede i et udgivel- sesprojekt af denne type. Hvad kan de 6–7 bind egentlig bruges til? Det er svært (umuligt?) at forestille sig, at noget men- neske læser værket igennem fra ende til anden. Følgelig bliver registrene et meget centralt punkt. Naturligvis kan det disku- teres. Men på trods af det i sandhed impo- nerende og lærde noteapparat og på trods af, at værket endnu ikke er fuldstændigt, vil jeg vove den påstand, at man kunne have nøjedes med at udgive registrene. Hertil kunne føjes en redegørelse for de private domssamlingers særlige karakter og for de metodiske problemer, som anvendelsen af dem rejser. Endelig kunne man tænke sig et index til, hvor samlingerne skal findes.

Det skal ingenlunde bestrides, at dom- mene i de private domssamlinger er væ- sentlige for vores forståelse af dansk rets- pleje i 14.–17. århundrede. At den fuld- stændige, bogstavrette gengivelse af dom efter dom skulle være den eneste metode til at gøre disse domme tilgængelige og anvendelige for en videre kreds er på den anden side nok en sandhed med modifika- tioner. I *Fortid og Nutid* vol. 28 (1979), s. 240–70, har Gustav Henningsen, Jens Chr. V. Johansen og Ditlev Tamm lagt et højt konkret alternativ på bordet. Mulig- hederne i deres såkaldte 'sagstypologiske metode' og deres visioner om en totalregi-

strering af de danske retsarkivers indhold med et sagtype-index var måske en over- vejelse værd, før der planlægges flere ud- givelser af samme art som *Danske Domme*.

Hvem går iøvrigt hen og investerer mel- lem 2 og 3000 kr. i en retshistorisk doms- samling???

Henrik Stevnsborg.

Bibliografisk supplement til Oluf Friis: Den danske Litteraturs Historie

Bind I, udarbejdet af Thorkil Damsgaard Olsen, Niels Lund, Iørn Piø, Anne E. Jensen og Kr. Peder Moesgaard. G. E. C. Gads Forlag, 1977. 36 s.

Iørn Piø: Perspektiver i studiet af Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530–1630

Danske Viser 1530–1630, 7 1979, s. 323–42. Også trykt som Meddelanden från Svenskt Visarkiv 41, 1979 = Det danske Sprog- og Litteraturselskab, Præsentationshæfte 6, februar 1979.

Iørn Piø: On reading orally-performed ballads:

The medieval ballads of Denmark. Oral Tradition Literary Tradition. A Symposium. Odense University Press, 1977, s. 69–82.

Iørn Piø har i sine seneste tre arbejder markeret sig som en viseforsker, der på den ene side viderefører og formidler en traditionel lærdom og på den anden side forsøger at omdefinere og nytænke folklo- ristens særlige indfaldsvinkel.

I det bibliografiske supplement til Oluf Friis' danske litteraturhistorie (fra 1945, fot. genoptryk 1975) er de publicerede resultater fra de seneste 30–40 års forsk- ning i middelalderballaderne systemati- seret og kommenteret, og Iørn Piø udnytter sin brede viden på feltet til også at ind- drage nordiske og øvrige europæiske pu- blikationer, for så vidt de har relationer til den danske middelalderballade.

Den særdeles omfattende og overskue- ligt inddelte bibliografi afspejler en højst specialiseret forskningsgren, der ikke mindst har været dyrket af litteraturhisto-

rikere og tekstfortolkere. Samtidig kan også aflæses en bred og vedvarende interesse for balladerne som digtning gennem de mange – og efterhånden tekstkritisk anlagte – populære antologier til undervisnings- og studiebrug.

Middelalderballaden er som genre et overordentligt komplekst fænomen, der berører historieforskning, samfundsliv, folketro, kilde- og tekstkritik, sprogvidenskab, æstetik og fortolkning, musik- og danseforskning, traditionsvidenskab og »performance«-studier, sociologi og socialpsykologi m. m. Bemærkelsesværdigt er det, at de mange videnskabsgrene, som beskæftiger sig med aspekter i balladerne, aldrig har fundet sammen i tværfaglige projekter – bortset fra udgivelsen af Danmarks gamle Folkeviser (DgF), og her kun som specialister uden megen indbyrdes kontakt eller koordinering ud over den fælles ramme – og at melodi- og danseforskningen stadigvæk indtager en så relativ beskedent plads i det samlede billede.

Som en del af bind 7 af H. Grüner-Nielsens Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530–1630 (fot. genoptryk 1978–79) har lærn Piø på 16 sider klart og instruktivt redegjort for forskningen omkring de såkaldte Efterklangviser, og han gennemgår her væsentlige teorier og forskningsresultater fra H. Grüner-Nielsens, Nils Schiørrings, Ernst Frandsens, Otto Holzapfels, Karl-Ivar Hildemanns, Bengt R. Jonssons, Hans Rittes og Kaare Vintens arbejder.

Viseteksternes alder, oprindelse og vandring har udgjort kerneproblemerne i forskningen sammen med spørgsmål om melodifællesskab med andre, både verdslige og åndelige, sange af dansk eller tysk oprindelse. Meddeler/miljø-/»performance«-studier ses ikke at have påkaldt sig forskernes interesse, og på baggrund af Piøs fremstilling må man nok konkludere, at denne gren af viseforskningen forekommer særdeles traditionel i emnevalg og arbejdsmetode.

Så meget desto mere påskønnelsesværdigt og perspektivrigt er det derfor, at lærn Piø i et symposiumindlæg, *On reading orally-performed ballads: The medieval ballads of Denmark* (14 s.), tager forsk-

ningsvinkel og forskningsmål op til konstruktiv revision og nyformulering.

Det grundlæggende problem er, hvordan man overhovedet læser disse ballader, der først og fremmest er blevet mundtligt fremført – som sungne »historiefortællinger«. Og den velkendte kendsgerning præciseres, at vi ikke har overleveret en eneste hel nedskrift af en balladetekst fra selve middelalderen.

Efter en kort redegørelse for tekstoverleveringsforhold går Piø over til en diskussion af, hvad der skulle være kendetegnet for folkløristens arbejdsmetode: her er nøgleordet feltarbejde, dvs. at man samtaler med sangerne og oplever dem i hele deres sociale og kulturelle kontekst. Disse erfaringer fra nutidens feltarbejde mener Piø at kunne anvende også på de ældre balladetekster, som de er nedskrevet i 1500- og 1600-tallet. – »Balladetekster er en del af en tradition, der har en funktion i en række situationer i forskellige sociale og kulturelle miljøer.« – Man skal således »prøve at forstå balladesangen på dens egne betingelser og ikke på sine egne akademiske, ideologiske eller æstetiske betingelser. Som folklørist, der har sine erfaringer fra feltarbejde, prøver man at forstå en tekst i hele den sociale og kulturelle situation, teksten er en del af – herunder også den situation nedskriveren af teksten har været i – hans motiv til at nedskrive teksten.«

Dette »folkløristisk-sociologiske grundsyn« mener Piø vil åbne nye veje for forståelsen af den danske ballade. Den bør studeres som folkesang og ikke som middelalderpoesi.

Herved er sangerne kommet nærmere centrum for undersøgelserne, hvilket rejser en anden art kildekritiske problemer, når det gælder de ældre tekster. Nærmeste figurer er her optegnerne/nedskriverne, som Piø i høj grad også opfatter som sange med et bestemt repertoire og dermed aflæseligt »verdensbillede«. Flere optegnere/nedskrivere nævnes, bl. a. Jens Bille, som eksempler på personer, der tilhørte et visebegeistret miljø i renæssancetiden. Men i denne programlignende fremstilling kommer vi konkret ikke meget tættere på den unge adelsmand, Jens Bille, og hans miljø.

Konkretisering og eksemplificering vil sikkert fremgå af kommende studier fra lærn Piøs hånd. Han har i øjeblikket delvis frigjort sig fra sit arbejde ved Dansk Folke-mindesamling for i en periode at kunne koncentrere sig om nye perspektiver i mid-deldalderballadeforskningen. Væsentlige tyngdepunkter er allerede antydnet, og for fuldständigkeitens skyld skal det også nævnes, at Piø i sit symposieindlæg med grundig motivering udskiller 16 ballader ud af de 62 typer, som Sv. Grundtvig i DgF kalder trylleviser for herigennem at be-gynde på en aftegning af et muligt middel-aldeligt jysk »balladelandskab«.

Kommende studier bør imødeses med interesse. Den første del af en farbar vej synes nu vel afstukket.

Karsten Biering.

Silke Göttisch: Beiträge zum Gesinde-wesen in Schleswig-Holstein zwischen 1740 und 1840

(Studien zur Volkskunde und Kulturge-schichte Schleswig-Holsteins. 3). Karl Wachholtz Verlag, Neumünster 1978. 136 sider. Pris DM 15,00. ISBN 3-529-02452 X.

Dette er en dokumentarisk skildring af pigers og karles vilkår på en bondegård (ikke på de store godser som behandles af forfatterens akademiske lærer, prof. K.-S. Kramer i Kiel) i Slesvig og Holsten i det 18. og tidlige 19. årh., og den er forfattet uden idealiseret familiesyn og idylliserende bon-destandstanker. Den er så realistisk, som den kan være, idet den støtter sig til rets-lige kilder og en nærlæsning og vurdering af fx. Christian VI »Gesinde-Verordnung« fra 1740, som er trykt som bilag. Det er den ældste mere udførlige, og perioden afslut-tes af en lignende lov fra 1840, som lige-ledes aftrykkes som bilag. Det er de lokale tjenestemænd, der indberetter til centrale myndigheder, som derefter reglementerer de upriviligeredes leveomstændigheder. Derfor skildres især områder, hvor der er opstået konflikter: for høj løn, skiften af arbejdsplads i utide, modstand mod para-graferne osv. – det er kilder, der for det meste gør sig til talsmand for bonden, går-dens herre. De, vi ville kalde for husassi-stenter i dag, havde ingen sagfører på

deres side. Da stavnsbåndet – i Danmark gennemført med hård hånd i 1733 – ende-lig skulle ophæves, krævede det tilsyne-ladende en ny ordning for at holde styr på det oprørske personale i midten af det 19. årh. Nu hersker familien som en udhulet ideologi, der kun overfladisk beskytter piger og karle.

Det er et udmærket arbejde, der analy-serer lignende kildemateriale, som det i Norden er sket gennem fx. A. E. Imhof (»Der Arbeitszwang ...«, *Zeitschrift f. Agrargesch. u. Agrarsoziologie*, 22, 1974) og J. O. Björkman (*Bonde och tjänstehjon*, 1974). Hovedpunkterne i fremstillingen her er blandt andet folkemarkedet (i Ribe), hvor man handlede med arbejdskapaci-teten, børnearbejde, lønrammer, såkaldt fritid – også skillingsviser er nævnt som årsag for utugt og dårlige vaner – og straf og bøder. Et lille kapitel er skrevet om vandrearbejderne fra Jylland. Hele bogen er ikke særlig tyk, men den rummer eksplø-sivt stof til eftertanke. Kan man være stolt af, at »alt« har forandret sig og er blevet bedre? Eller er der ting og sager, som duk-ker op påny under en mere moderne etiket: fremmedarbejdernes isolering, bureaukra-tiets ligegyldighed, menigmands fordom-me. – Småfolks lidt ældre børn på landet i det forrige århundrede havde ikke mange andre muligheder end at søge arbejde på en gård i naboskabet og acceptere de vante vilkår. Denne årbogs læsere kan huskes på Marianne Therkildsens udmær-kede artikel om »Bondens børn« fra 1974. Hun kaldte det for »kulturel indlæring«. I foreliggende studie belyses på et bestemt område noget af sagens skyggeside.

Otto Holzapfel.

Carl Erik Andresen, Jørgen Burchardt og Flemming Mikkelsen: Arbejdererindringer

Metode, kildekritik, indsamling, benyttelse. Udg. af Erhvervsarkivet. 239 sider. Kr. 48,10. ISBN 87-504-0431-8.

Der har været perioder i videnskabshisto-rien, hvor man mærkede skribentens iver efter at udmønte sine tanker i et klart sprog. Tænk på 1700-tallets naturhisto-

riske og ræsonnerende skribenter, som ikke ringeagtede sproget, men gjorde sig umage for at skrive levende og overbevisende. De ønskede, at deres tanker skulle indgå i den offentlige debat. De mente, at samfundet kunne udvikles til det bedre derved.

Uklar stil, der kendetegnes ved uoverskuelige perioder, forkert henførende led, overdreven brug af fremmedord og pyntecitater, spredt mystik omkring sig. Hvad er det, forfatteren mener? – Det er muligt, at Flemming Mikkelsens nære fagfæller forstår udredningerne i hans afhandling »Metodiske og kildekritiske retningslinjer ved indsamlingen af arbejdererindringer«. Jeg forstår ikke afhandlingen. Dvs. enkelte ord forstår jeg, og enkelte ræsonnementer, men de hænger ikke sammen. Derfor må min opfattelse af forfatterens hensigt tages med forbehold. Jeg tror, den går ud på at konstruere et teoretisk skelet, som gives navnet »arbejderkultur«. Det gøres ved sindrige konstruktioner, ved brug af »aggregationsniveauer«, »mikro-makroplaner«, »institutionelle normkilder« og andre interessante ting. Erindringerne, som han vil have arbejderne til at skrive, skal bruges til at sætte lidt kød på Mikkelsens teoretiske skelet.

Dog har han ikke stor tillid til, at det kan lykkes, for han er betænkelig ved disse erindringers formentlige »lave abstraktionsniveau«. Han mener ikke, at arbejdere på skrift kan overskue deres liv og dets sammenhæng med samfundets liv. Mikkelsen er skeptisk overfor erindringskribenternes evne til at leve op til hans teoretiske skelet. Det er ikke nemt at være videnskabsmand.

Resten af bogen, der er skrevet af Carl Erik Andresen og Jørgen Burchardt, er mere lagt an på praktiske diskussioner om indsamling, interviews og ordning af materiale. Desuden vurderes nogle indsamlinger i henseende til kildeværdi, bl. a. Nationalmuseets samling af tømrererindringer. En række betydningsfulde arbejdererindringer gennemgås. Så er der en omfattende *bibliografi* over arbejdererindringer, ikke blot nordiske, men også angelsaksiske og tyske. I den kan hentes meget godt.

En forudsætning for videnskabelig benyttelse af erindringer – her tænker jeg på

alle slags erindringer, skrevet af professionelle og mindre professionelle skribenter til alle tider – er, at der foreligger beskrivelser af de træk, hvorved erindringen fremtræder som en særlig udtryksform. Litteraturfolk har beskæftiget sig med sådanne beskrivelser, og kan kulturhistorikere ikke lære andet af dem, så dog måske dette, at se erindringen som et helt, et sluttet udtryk. Ikke blot som en tilfældig tekst, der kan trækkes oplysninger ud af efter behov, men som en tekst med en egen indre sammenhæng, der må tages i agt. Beskrivelse af erindringernes former, traditioner og hensigter er forudsætninger for tilrettelæggningen af en mere følsom kildekritik, der, uden at gøre kål på de sprøde værdier som erindringer vrimler med, også kan uddrage oplysninger, som endog statistisk indrettede kulturhistorikere kan bruge.

Vi er i nabolaget af digtekunsten, når det gælder erindringer. Der glemmes og huskes, der lyves og konstrueres, der tilpasses, akkurat som når det gælder skønlitteratur. Det rejser derfor også problemet om skønlitteraturen som historisk kilde. Digtekunsten og erindringskunsten er søskende.

Hvad der slår én, når man læser mange erindringer skrevet af såkaldt almindelige mennesker, er den opfindsomhed, den glæde ved at bruge sprog, den fine evne til at beskrive selv udviklede arbejdsprocesser, man møder. Også billedrigdommen, helt fra dengang verden var ny for barnet, da tørvestakkene var mystiske mænd og pindsvinet en mærkelig plante, som pludselig blev levende. Ofte er sproget talesprogspræget, billede følger billede, oplevelse føjes til oplevelse, syntaksen er levende og udtrykksfuld; samtalesproget mærkes hele tiden i stilen. Og så forskellige erindringerne er! Nogle har sammenfattet et helt liv i et brev, for et gammelt menneske blev mindet om barndommens fisketur hovedsagen, andre lader deres liv vokse til en roman.

Man må håbe, at flere og flere erindringer bliver skrevet og udgivet. De kan være med til at understrege den opfattelse, at historie først og fremmest er folks egen historie, ikke en vanskelig gennemskuelig exercits for akademikere.

Eske K. Mathiesen.

Indsendt litteratur

- ALSMARK, GUNNAR: HERDAR PÅ KORSIKA. Skrifter från Folkliivsarkivet i Lund nr. 22. LiberLäromedel Lund 1979. ISBN 91-40-30260-1.
- BEHANDLING AV MUSEIFÖREMÅL. Sammanställt av Rune Hermansson. Kulturarvet. Rapport 2. Falun 1978.
- BJÖRKLUND, ANDERS: SPLITVEDJÄNTOR OCH ANDRA ARBETERSKOR VID DE NORR-LÅNDSKA LASTAGEPLATSERNA. LiberFörlag, Stockholm 1977. ISBN 91-38-03293-7.
- FÖRTECKNING ÖVER SVENSKA HEMBYGDSFÖRENINGAR. Sammanställt av Ulla Carlsson. Kulturarvet. Rapport 3. Falun 1978.
- GAMLE NORSKE KART. Samkatalog over utrykte kart fra de siste 300 år. Bind 3. Hedmark. Red. Rolf Fladby. Universitetsforlaget Oslo-Bergen-Tromsø. ISBN 82-00-01967-5.
- GAMLE NORSKE KART. Samkatalog over utrykte kart fra de siste 300 år. Bind 4. Oppland. Red. Rolf Fladby. Universitetsforlaget Oslo-Bergen-Tromsø. ISBN 82-00-01968-3.
- GAMBO, RONALD: NORSKE TROLLFORMLER OG MAGISKE RITUALER. Universitetsforlaget Oslo-Bergen-Tromsø. ISBN 82-00-01954-3.
- HANSEN, ERIK JØRGEN: FORDELINGEN AF LEVEKÅRENE Bind V. Et sammendrag. Socialforskningsinstituttets publikation 82. Pris kr. 21,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København.
- HENRIKSEN, INGRID, PEDER J. PEDERSEN, MORTEN SKAK, NIELS WESTERGÅRD-NIELSEN: ARBEJDSLØSHEDSUNDERSØGELSERNE 1. EFTERSPØRGSEL OG UDBUD PÅ ARBEJDSMARKEDET. Socialforskningsinstituttets publikation 91. Pris kr. 115,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København.
- HÜBBE, PER OG POUL WESTERGÅRD: INVALIDEPENSIONISTUNDERSØGELSERNE 3. MATERIALE OG METODER. Socialforskningsinstituttets publikation 83. 220 sider. Pris kr. 54,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1978. ISBN 87-7487-146-3.
- HÜBBE, PER: INVALIDEPENSIONISTUNDERSØGELSERNE 4. ANSØGERE TIL INVALIDEPENSION. Socialforskningsinstituttets publikation 84. 180 sider. Pris kr. 46,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1978. ISBN 87-7487-149-8.
- HÜBBE, PER: INVALIDEPENSIONISTUNDERSØGELSERNE 5. FORHOLD EFTER FØRSTE ANSØGNING. Socialforskningsinstituttets publikation 85. 170 sider. Pris kr. 46,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1979. ISBN 87-7487-155-2.
- JYSK ORDBOG udg. ved Institut for Jysk Sprog- og Kulturforskning under ledelse af Peter Skautrup. Bind I, hæfte 4. Universitetsforlaget i Aarhus 1979.
- KJØLLER, METTE: UNDERSØGELSE I DEN PRIMÆRE SUNDHEDSTJENESTE I. HJEMMESYGEPELJERSKER. Socialforskningsinstituttets publikation 92. Pris kr. 60,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København.
- KNUDSEN, RITA: DE KONTANTE YDELSERS STØRRELSE - 1978. Socialforskningsinstituttets publikation 88. 144 sider. Pris kr. 26,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1979. ISBN 87-7487-156-0.
- KRAMER, KARL-S. UND ULRICH WILKENS: VOLKSLEBEN IN EINEM HOLSTEINISCHEN GUTSBEZIRK. Eine Untersuchung aufgrund archivalischer Quellen. Karl Wachholtz Verlag Neumünster 1979. ISBN 3-529-02453-8.

- KULTURARVET. Rapport 2. Behandling av museiföremål. Sammenställt av Rune Hermansson. Falun 1978.
- KÜHL, P.-H. OG JENS KRISTIAN MUNK: FOLKEBIBLIOTEKET OG BEFOLKNINGEN. Socialforskningsinstituttets publikation 89. 269 sider. Pris kr. 62,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1979. ISBN 87-7487-158-7.
- MENNESKER I KRISTIANIA. Sosialhistorisk søkelys på 1800-tallet. Red.: Jan E. Myre og Jan S. Østberg. Universitetsforlaget Oslo-Bergen-Tromsø 1979. ISBN 82-00-03261-2.
- MÆRKEDAHL, INGE: UDDANNELSESMØNSTRE OG ERHVERVSSTRUKTUR I DANMARK. En historisk og geografisk analyse af ungdomsuddannelserne 1945-1975. Socialforskningsinstituttets studie 37. 163 sider. Kr. 23,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1978. ISBN 87-7487-152-8.
- NORD-LARSEN, MOGENS: AT MÅLE HELBRED. En litteraturstudie. Socialforskningsinstituttets studie 38. 201 sider. Kr. 30,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1979. ISBN 87-7487-157-9.
- PETER RIISMØLLERS FORFATTERSKAB. En bibliografi udarbejdet af Lene Jensen, Kirsten Knudsen og Birgitte Slot Ulstrup. III. Peter Riismøller. Aalborg Historiske Museum 1979. ISBN 87-980257-2-4.
- PLOVSING, JAN OG WINNIE JØRGENSEN: BYFORNYELSE PÅ NØRREBRO. Socialforskningsinstituttets publikation 90. Pris kr. 56,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København.
- RASMUSSEN, A. HJORTH: SØKORT AT FORSTÅ SKIB AT FØRE . . . Fiskeriuddannelse i Danmark. Esbjerg Skippereskole 1904-1979. Esbjerg 1979. ISBN 87-87452-20-0.
- SALVESEN, HELGE: JORD I JEMTLAND. Bosetningshistoriske og økonomiske studier i grenseland ca. 1200-1650. AB Wisénska bokhandelns förlag. Östersund 1979. 187 sider.
- SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTETS VIRKSOMHED 1977-1978. Beretning afgivet af Socialforskningsrådet. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1979. Kr. 13,00. ISBN 87-7487-159-5.
- SPIES, MARGRETHE: KLUNKETID - en Kavalkade. Vintens forlag, København 1979. Pris hft. kr. 108,00, ib. kr. 128,00. ISBN 87-414-3614-8/ib. 87-414-3616-4.
- SVANE, OLE OG LONE CHRISTIANSEN: SIKKERHED, SUNDHED OG STRESS. Rapport nr. 1 fra undersøgelsen: Sikkerhed og tilskadecomst i træbearbejdende virksomheder inden for møbel-, inventar- og bygningsindustrien. Socialforskningsinstituttets publikation 94. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1979. Pris kr. 80,00. ISBN 87-7487-162-5.
- TRADISJON OG SAMFUNN. Festskrift til Olav Bø. Red.: Knut Kolsrud, Bjarne Hodne, Ronald Grambo og Anne Swang. Universitetsforlaget Oslo-Bergen-Tromsø. 338 sider. Kr. 78,00. ISBN 82-00-01798-2.
- USSING, JYTTE: OM ABORT. Socialforskningsinstituttets publikation 87. Pris kr. 25,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København.
- WHYTE, BETSY: THE YELLOW ON THE BROOM. The early days of a traveller woman. Chambers, Edinburgh 1979. ISBN 0-550-20365-6.
- VINDMØLLER I SKJELLERUP 1904-1977. Møllegruppen Den lille Højskole. Skjellerup Hobro. ISBN 87-980894-0-4.
- ÅRSBERETNING 1978. 1. januar - 31. december. Svendborg og Omegns Museum. Svendborg Amts Museum.

